Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелининиң органы

№ 101 (9783) | 1975 чылдың апрель 30, среда | 1925 чылда үдезилеттингеН | Өртээ 2 көп.

Май 1-ге күш-ажылчы белектер

«Шын» солунның КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН

бөгүн Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң Кызыл-Тайга салбырының суггатчызы **Ондар Имажапка** турасказ-ып кодурген. **Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи, дуржулгалыг суггатчы эш Имажап хүзүнгени 84 гектар тарылга шөлүнүң баштайгы суггарылгазын чедиишкиниг дооскан.** Кады ажылдап турар аныяк суггатчыларга байлак дуржулгазын ол дамчыдып чоруур.

Часкы хову ажылдарының мурнакчыларынга деңнеңиңер!

АНДАРЫП-ДАА, СУГГАРЫП-ДАА ТУРАР

«Улуг-Хая» совхозтуң төө салбырының үш дутаар ховутрактор бригадазы часкы хову ажылдарынче багай эвес белеткелиг кирген. Ында хову турлаан механизаторларга таарымчалыг кылдыр септеп, дерээн. Шык базырыышкынында «ДТ-75» деп ийи, «МТЗ-50» деп үш тракторлар ажылдап турар. Олар баштайгы үш хүн дургузунда 350 ажыг гектар черниң шыгын базырып, илиртээн. Механизаторлар часкы андарылгаже база кирген. Амдызында 30 ажыг гектар черни андарган.

Механизаторларның иштиндеи Кандан-оол Кызыл-оол, Кызыл-оол Сүрүн-оол, Шогжап Кызыл-оол шык базырар нормазын хүн бүрүде 105—120 хуу күүседип, чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар.

Ол-ла салбырның Көк-Хаакта коммунист Байкара Доспакай удурткан алды кижи составтыг суггатчылар звенозу шалыкын ажылдап турар. Звено кежигүннери 12 хүн иштинде 41,76 гектар черни суггарар планныг турган, ону 96 гектар кылдыр күүседкен. Звенода быжыглаан «МТЗ-50» тракторнуң башкарыкчызы Р. Сайын-Белек, суггатчылар Доңгак Бирлей, Доңгак Баймр-оол, Түлүш Сайын-Белек даанган ажылында ак сеткилдиг ажылдап турарлар.

О. ТАВАА.

Чемишчидилге сөөртүр отряд

«Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжышкынында тускай механизаттынган отряд бар. Ооп кол сорулгазы—колхозтарның, совхозтарның органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни шөлдерге сөөртүп төгеринге дузалаары болур. Ында МТЗ-50 деп 20 ажыг, илчирбе дугуйлуг алды трактор болгаш өске-даа техника быжыглаттынган.

Отрядтың механизаторлары ам ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, Тока аттыг, «Кара-Хаак», «Революцияның чалбыжы» совхозтарның шөлдеринче чемишчидилге сөөртүп ажылдап турар.

Тракторист Валерий Куулар, экскаваторщик Евгений Алексеев олар кызымак, шудургу ажылдап, үлүг-нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар. Отрядтың механизаторлары бо хүннерде шөлдерже чемишчидилге сөөртүп төгерин үргүлчүлеп турар.

К. КЕНДЕН.

ЧЕРГЕЛЕШТИР ЧОРУДА БЕРГЕН

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары доозукчу чылдың часкы хову ажылдарынче организастыг кирген. Апрель 24-ке чедир районга иинтизинбиле 7763 гектар черниң шыгын базырар турган, ону 7771 гектар кылдыр күүсеткен. Оон иштинде 1880 гектарны катоктаан.

Ажыл-агыйлардан «Шекпээр» совхоз часкы ажылдарны бедик темпилиг чорудуп турар. Ажыл-агыйның 19 трактору шык базырыышкынынга ажылдааш, дүүн хүнге чедир 3080 гектарны илиртээн. Механизаторларның ортузунда калбарган социалистиг чарышты беш хонуктап түүнеп турар. Хову турлаан эки дерээн. Чарышка Борис Ооржакка удурткан ийи дугаар бригада тиилээн. Ол бригаданың кежигүннери 866 га черниң часкы андарылгазын чоруткан.

Район иинтизин-биле 1516 гектар черни удур андарып, белеткеп алган. Чер андарылгазында Хомушку Чечекоол, Николай Сендаш («Хемчик» совхоз), Түлүш Мунмар-оол, Саая Ашаккай («Барлык» совхоз), Куулар Уваш-оол («Шекпээр» совхоз) болгаш оон-даа өске механизаторлар эки ажылдап, хүнде кылыр нормазын ажыр күүседип турарлар.

Шык базырыышкыны, часкы чер андарылгазы-биле чергелештир ажыл-агыйлар тараз шөлүн суггарар ажылды чорудуп турар. Районда 570 гектар чер суггартынган. Суггарылга ажылдары «Дөн-Терезин» совхозта багай эвес. Ында 47 суггатчы доктаамал ажылдап турар. «Хемчик» совхозта Доңгак Оолакка удурткан звено эки ажылы-биле макталдыг. Звено кежигүннериниң ажылнжи бүдүүгүр, шалыпкын.

Х. МОНГУШ.

АЖЫЛ КАЛБАРГАН

Бай-Тайга районнуң механизаторлары часкы хову ажылдарын улам калбарты бергеннер. Район 1056 гектар черниң шыгын базырган, ол ажылды доозар чөөкшулай берген.

Часкы чер андарылгазын районнуң ажыл-агыйлары 375 гектарда чоруткан. Ол ажылды «Мурпакчы» колхоз, «Тээли» совхоз организастыг чорудуп турар. Ийи ажыл-агыйның 295 гектар черни андарган.

Хову турлагларында суггатчы звенолар ажылдап турар. Олар каттышкан 310 гектар черни суггарган. «Тээли» совхозта Чапаев Максырга удурткан звено 40 ажыг гектар черни суггарган, өске звенолары мурнай берген.

Механизаторларның эвилчем болгаш удуур-ыдар чербиле хандырылгазы эки. Таразаажыларның аразында социалистиг чарышты беш, а районга он хонуктап түүнээрни көргеН.

Д. БАЛЧЫН.

* * *

Часкы хову ажылдарын Чөөн-Хемчик районнуң өске ажыл-агыйларынга көөрде «Искра» колхоз бедик темпилиг чорудуп турар. Ол колхозта шык базырыышкыны доостурунуң кырында келген. Ажыл-агыйның механизаторлары 2100 гектарның шыгын базырган, 570 гектар шөлге часкы андарылганы чоруткан. Чер андарылгазында 24 трактор ажылдап турар.

Механизаторларның аразында ажыл-ишке ынак, талептиг кижилер эвээш эвес. Оларга Иргит Эртинени, Алексей Ховалыгны, Петр Базыр-ооллу хамаарыштырып болур.

Социалистиг чарыштың апрель 25-те түүнелин ёзугаар бирги черни Саая Очурга удурткан бригада ээлээн.

Колхоз хову турлаганы эки дерип, ында лозуң, плакаттарны аскан. Хостуг үелерде ойнаар үүлдер база бар.

С. ХЕРТЕК.

* * *

«Тоора-Хем» совхозтуң Май 1 салбыры бо чылын мал чеминге хереглээри-биле 1000 га черге көк суланы тарыыр. Ада хереглээр 140 тонна сула үрезини бар.

Хову турлаанда столовааны, механизаторлар чурттаар баженны септээш, чугайлап жаан.

Механизаторларны четчеңнеп, кыыр-ааар материалдар бар.

Д. АЙЫР-САНАА.

Кызылдың № 2 АТБ-зиниң чолаачызы Игорь Дмитриевич **Иванов** тоску беш чылдың доозукчу чылының планын күүсеткен, ам 1977 чылдың үлүүнде ажылдап турар. Мурнакчы чолаачы 1973—74 чылдарның социалистиг чарыжының тиилекчизи хөрек демдээнин эдилекчизи. Ол марттың планын 211 хуу күүсеткен социалистиг чарыштың тиилекчизи адын база катап бадыткаан.

ЧУРУКТА: И. Д. Иванов машиназында.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ТУКТАРНЫ ТЫВЫСКАН

Тоску беш чылдың доозукчу чылының бирги кварталында «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи үеленүр бүдүрүлгелер аразында социалистиг чарышка шылгараан, СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелининиң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчинир Кызыл тугун, I чергениң дипломун коллективке партия обкомунуң секретары Д. К. Ооржак тывыскан.

1975 чылдың бирги кварталында мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш ону күрүпеге садарының талазы-биле районнар аразында социалистиг чарышка Тожу район бирги черни алган, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелининиң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчинир Кызыл тугу, I чергениң диплому-биле шаңнаткан. Ук шаңналды Тожунуң ажыл-ишчилеринге СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, облпрофчөвүлелдиң даргазы Т. Ч. Норбу тывыскан.

Республиканың тудуг организацияларындан «Кызыл тулуг» эргелели бирги кварталда социалистиг чарышка шылгараан. СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелининиң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчинир Кызыл тугун база I чергениң дипломун коллективке СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, партия Кызыл хооркомунуң бирги секретары В. Б. Добромыслов дүүн тывыскан.

(Бистиң корр).

БЕДИК ТЕМПИЛИГ

Бедик дүжүттүг магадыларны — суггарылганы ажыглаар талазы-биле «Дөн-Терезин» совхозтуң тараажылары кызымак ажылдап, доозукчу чылда 1250 гектар шөлдү суггарарын хүлээнген. Совхозта 35 кижиден тургустунган 6 суггатчы звено ажылдап турар. Оларның ажылын бүдүрүкчүлүг организастаары-биле ДТ-75 ийи тракторну болгаш өске-даа дериг-херөкселдерни быжыглаан. Бо хүннерде ажыл хайныышкынныг. Артыы-Бугада С. Сайын-Белекке удурткан суггатчы звено 225 гектар шөл суггарар турган, оон 70 гектарны суггарган. О. Өлчей-оолга удурткан Ортаа-Бугадагы суггатчыларның ажылы база бедик темпилиг. Совхозтуң дуржулгалыг суггатчылары С. Сайын-Белек, О. Өлчей-оол, О. Сеңгилдей, О. Мамык, О. Чадамба, аныяктардан О. Чаш-оол, К. Тай-оол, С. Очур-оол, О. Кудус-оол болгаш өскелер-даа ажылга кызымак чоруун көргүзүп турар. Оларның ажылын дуржулгалыг суггатчы, гидротехник М. Часкыдак удуртып турар.

Я. ДОРЖУ.

Барыын-Хемчик район.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ТӨП СОҢГУЛДА КОМИССИЯЗЫНДА

Апрель 28-те Москвага, Эвилелдер бажыңынга, Ю. А. Овчинниковтуң даргалааны-биле РСФСР-ниң Дээди Совединин тоску чыыжынга соңгулдалар талазы-биле Төп соңгулда комиссиязының ээлчеглиг хуралы болган. Дагестан АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Секретары А. М. Магомедованың, ажылчы чоннар депутаттарының Хабаровск край болгаш Оренбург область Советтериниң күүсекчи комитеттериниң күүскомнарының даргалары Г. Е Подгаевтин база А. Н. Баландиниин соңгулдаларга белеткелдин чоруп турарының дугайында дыннадыгларын айаа чугаалашкан.

Россия Федерациязының ажылчы чоннары бүгү совет кижилер-биле бир дөмей СЭКП ТК-ның апрель (1975 ч.) Пленумунуң шиитпирин, партияның ээлчеглиг XXV съездизин чыылдырар дугайында дыннадыгны улуг сорук кириишкиниг утказынын хуралга демдеглээн. Олар Коммунистиг партиянын иштики болгаш даштыкы-даа политиказын, СЭКП Төп Комитединин Чингине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң, хөй талалыг, могаг-шылаг чок ажыл-чорудулгазын долузу-биле чүүлдүгүнүп, деткивишаан, Коммунистиг партияның ээлчеглиг съездизин бүдүрүлгеге, эртемге болгаш культурага чаа-чаа чедиишкиннерлиг ужуражырыга беленин илередип турарлар.

Соңгулда кампаниязының чаа чугула үе-чадаже киргенин комиссия демдеглээн. Россия Федерациязының күрүне эргечагыргазының дээди органынга депутаттарының кандидаттарын чер болганда депшидип турар. СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневти, партия Төп Комитединиң Политбюро кежигүннерин болгаш кежигүнге кандидаттарны, СЭКП ТК-ның секретарларын РСФСР-ниң Дээди Совединин болгаш өске-даа эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң депутаттарынга кандидаттар кылдыр совет кижилерин бир дугаарында эдап турарын Төп соңгулда комиссиязы сеткил ханыышкын-биле демдеглээн. Совет улустуң Коммунистиг партияга кызыгаар чок бердингенин, Ленинчи Төп Комитетти долгандыр ооп сырый каттышканын, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогунун бузулбас эотинин ол тодаргайы-биле бадыткап турар.

Россия Федерациязында соңгулдаларга белеткелдиң организастыг бүгү ажылдары РСФСР-ниң Конституциязының болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда дугайында Дүрүмүнүн негелделериге бүрүн дүүштүр, организастыг кылдынып турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда кылыр округтарның соңгулда комиссияларын тургускаанының түүнелдерин комиссия база көрген. РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиумунуң Секретары Х. П. Нешков бо айтырыг талазыбиле чүве чугаалааш, РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда эрттирер 904 округтарның соңгулда комиссияларының РСФСР-ниң девискээринде тургустунганын дыннаткан. Ол комиссияларының составында 9 937 кижиниң хөй кезин — ажылчыннар болгаш колхозчулар. Олар 380 комиссияны удуртуп турар. Комиссия кежигүннериниң 49,7 хуузу хөрөөженнер, 32,4 хуузу аныяктар төлөөлекчилери, 48,6 хуузу —партия кежигүнү эвес кижилер.

Соңгулда хүнүнде ырак-узак черлерге, орук-суурга чоруу кижилериниң соңгулдага киржип, бадылаарын хандырарынга холбашкан айтырыгларны Төп соңгулда комиссиязы баа көрген.

Соңгулдага белеткел үезинде культура, харылаа, транспорт болгаш садыг албан черлериниң ажылының дугайында чогуур министерстволарының, төп албан черлериниң удуртукчуларының дыннадыгларын комиссия баа дыңнаан.

Төп соңгулда комиссиязының даргазы Ю. А. Овчинников, дарганың оралакчызы Е. Я. Демидова, комиссия секретары Н. А Петровичев, комиссия кежигүннери В. И. Антипин, А. З. Коригова, Н. И. Мальков, М. Г. Соболев олар чугаалашкан айтырыгларга холбаштыр чүве чугаалаанар.

(СЭТА).

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелининиң апрель 28-те болган хуралынга РСФСР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының болгаш бюджединин 1975 чылдың I-ги кварталында күүселдезинин түүнелдерин чугаалажып көрген.

Россия Федерациязының ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның декабрь (1974 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш аңаа СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтин чугаазын удуртулга болдурбушаан, СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыынга, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелининиң, ВЦСПС-тин болгаш ВЛКСМ ТК-ның Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында доктаалынга харыы кылдыр, улус ажыл-агыйы планының кол-кол даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседирин чедип алганнар.

РСФСР-ниң үлетпүр талазыбиле бүгү-ле министерстволары продукцияны сайгарарының квартал планын күүсеткен. РСФСР-ниң үлетпүү улус ажыл-агыйынга чугула херектиг дыка хөй продукцияны пландаан ажыр кылын үндүрген. Үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чылда 5,7 хуу улгаттырар деп чыл планында айыткан болза, I-ги кварталда 6 хуу болган. Мал, куш, сүт, куш чуургазы садар, автомобиль транспортунун чүүк сөөртүр, чоннуң амыдырал хандырылгазының талазы-биле доктааттынган даалгалар ажыр күүсеттинген. 1975 чылдың I-ги кварталында РСФСР-ниң девискээринге иинти шөлү 4,2 миллион дөрбелчин метр чурттарга базыннарын, 14,1 мүн олуттуг иинти билиг школаларын, 9,2 мүн олуттуг уруглар албан черлерин, 1,7 мүн олуттуг профессионал-техниктиг училищелерин, а ол ышкаш өске-даа чугула тудугларны туткан.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелининиң хуралынга 1975 чылдың I-ги кварталының планын күүседиринде четпестерни база илереткен. Бүдүрүлгениң улуг курлавырларын ам-даа ажыглавайн турар, чамдык алырларда бүдүрүлге күүлерин долдур ажыглавас болгаш оларны ажылдадып кирерин озалдадып турар.

РСФСР-ниң чамдык министерстволары болгаш ведомстволары эртем-техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге ажыглаар, продукцияны доктаатканн номенклатура ёзугаар кылып үндүрер талазы-биле даалгаларны күүседиринге хожудап, продукцияның шынарын эжиндер айтырыгларже чогуур кичээнгей салбайн турар.

РСФСР-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге, крайкүүскомнарга, облкүүскомнарга бо талазыбиле четпестерни узуткаарының организас-техниктиг хемчеглерин ажылдап кылырын даасканн.

Тракторларны, комбайнарны, көдээ ажыл-агый машиналарын, магадылал кезектерни, минералдыг чемишчидилгелерни, кыыр чүүлдү болгаш өске-даа материал-техниктиг чүүлдерни кылыр болгаш көдээ ажыл-агыйга бээр даалгаларны күүседирин онза контрольга алгаш, бо чылдың часкы хову ажылдарының чедиишкиниг доостурун хандырарын, ажаан алышкын ажылдарын база көдээ ажыл-агый продукциязын садарын организастыг эрттирерни РСФСР-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниге, крайкүүскомнарга, облкүүскомнарга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели даасканн.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев чүве чугаалаан.

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ ДЕПШИДИП ТУРАР

(Соңгулда мурнунуң хуралдарындан)

Ажылчы чоннар коллективтериниң соңгулда мурнунуң хуралдары бистин чуртта Коммунистиг партияны долгандыр чаңгыс эп-сеткилдиг, сырый каттыжышкынның байдалында эртип турар.

Совет кижилер эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниге депутаттарның баштайгы кандидаттары кылдыр СЭКП ТК-ның Чингине секретары **Л. И. Брежневти**, партияның болгаш Совет күүнениң өске-даа удуртукчуларын адап турарлар. Соңгулда мурнунуң хуралдарының киржикчилери бүдүрүлге чаартыкчыларын, бүдүрүлгелерниң, колхозтарның, тудугларның удуртукчуларын, эртемниң болгаш культураның ажылдакчыларын, партия, совет, профэвилел болгаш комсомол ажылдакчыларын депутаттарның кандидаттарынга депшидип турарлар.

Соңгулда мурнунуң хуралдарынга РСФСР-ниң Дээди Совединин депутадынга кандидат кылдыр депшиттиргешнерниң аразында дараазында кижилер бар: Москваның «Авангард» заводунуң токары **Валентин Мартемьянович Ясиновский**, Москва хоорайының № 50 клиниктиг эмнелгезинин кол эмчизи **Галина Александровна Москалева**, Москвада күрүнениң В. И. Ленин аттыг педагогика институдунуң студентизи **Николай Алексеевич Минин**; Ленинград областың «Ручьи» бүдүрүлге каттыжышкынының кол совхозунуң трактористи **Наталья Ивановна Голубева**; Краснодарның электри-хемчээшкин херекселдери кылыр заводунуң слесарь-эптекчизи **Светлана Михайловна Бабенко**, Адыгей автономнуг областың СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг колхозунуң механизатору **Аслан Ахмедович Меретуков**; «Саян ГЭС тудугунуң» электри каңнакчызы **Зоя Николаевна Василянская**, Канскиниң хөвен-саазын пес комбинадының ажылчызы **Нина Николаевна Воронова**; «Амурск тудуг» трестиң маляры **Елена Петровна Ефимова**. Хабаровск крайның «Гаровский» совхозунуң саанчызы **Светлана Петровна Беломестнова**; Астрахань областың Харабалинск районунуң Киров аттыг колхозунуң даргазы **Григорий Георгиевич Коноплев** болгаш өске-даа дыка хөй кижилер бар.

(СЭТА).

* * *

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле соңгулда округтарындан депутаттарга кандидаттар депшидилгези республиканың бүгү черлериниге организастыг болгаш бедик көдүрүүшкүнүг үргүлчүлеп турар.

Республиканың Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Сарыг-Септиң № 65 Чөөн соңгулда округундан депутатка кандидат депшидер талазы-биле соңгулда мурнунуң хуралдары Каа-Хем райпозунуң болгаш ында № 1104 орук участогунуң коллективтериниге болган.

Соңгулда мурнунуң № 1104 орук участогунга болган хуралынга СЭКП райкомунуң бирги секретары Н. П. Федоров Советтерге соңгуллалар дугайында илеткел кылган.

Орук участогунуң начальниги эш Л. С. Камзалаков санал бергеш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Сарыг-Септиң № 65 Чөөн округундан депутатка кандидат кылдыр Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Бай-Кара Шөжүлбеевна Долчаңмааны депшидерни саналдаан. Дараазында санал берген орук мастери В. Е. Арчумаев болгаш өскелер-даа ол саналды изиннбиле деткээн.

Коллективтиң шиитпирлери Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Сарыг-Септиң № 65 Чөөн округундан депутаттың кандидадынга **Б. Ш. Долчаңмааны** депшидер деп доктааткан.

Каа-Хем райпозунга болган ыдыг хурал база бедик көдүрүүшкүнүг эрткен. Каа-Хем райкүүсконың даргазының оралакчызы П. Г. Самороковтуң допчу илетхелиниг соонда санал берген эштер: райпо баштаар черниң даргазы А. Г. Пересторонин, экономист-плановик А. И. Петухова, иинти чемненилге салбырының эргелекчизи М. И. Евсюкова болгаш өскелер-даа Тыва АССР-ниң Дээди Совединге Сарыг-Септиң № 65 Чөөн соңгулда округундан депутатка кандидат кылдыр **Бай-Кара Шөжүлбеевна Долчаңмааны** депшидерни бир эп-сеткил-биле саналдаарга, хурал бүрүн деткээш, чогуур доктаалды хүлээп алган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Чөөн-Хемчикте Хорум-Дагның № 56 соңгулда округундан депутаттың кандидадын депшидер талазы-биле Хорум-Даг суурнуң чурттакчыларының хуралы организастыг эрткен. Чөөн-Хемчик райкүүсконың даргазы Б. Б. Чюдюк аңаа илеткел кылган.

«Чыраа-Бажы» совхозта партком секретары Г. Ч. Кайчыыр-оол санал бергеш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединге ол округтан депутаттың кандидадынга совхозтуң сураглыг хойжузу, аныяктар даглыныкчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Чола Допур-оолович Монгушту депшидерни саналдаан. Амгы чыыштың депутады эш Монгуш соңгукчуларның чагыгларын боттандырар дээш чүткүлүг чоруун көргүзүп келген. Хураган алырының болгаш дүк кыргыладазының талазы-биле бодунуң хуулда беш чыл планын дөрт чыл иштинде күүсеткен.

Ол саналды бригадир С. Куулар, салбыр эргелекчизи О. Дудераа болгаш өскелер-даа дөгөөн. Соңгулда мурнунуң хуралы Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазыбиле Хорум-Даг суурнуң № 56 соңгулда округундан депутатка кандидат кылдыр Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Чола Допур-оолович Монгушту** депшидер деп бир үн-биле доктааткан.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглаа фабриказының ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының соңгулда мурнунуң хуралы болган. Аңаа Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Ак-Довурактың № 36 Төп соңгулда округундан депутатка кандидат кылдыр фабриканың машинизи **Хөвеңмаа Белековна Сарыгларны** депшидер деп доктаалды бир үн-биле хүлээп алган.

Сарыгларның кады ажылдап турар өөрүнден ээлчег мастери Е. П. Звонков, ажылчын Д. К. Ооржак болгаш өскелер-даа санал бергеш, Х. Б. Сарыгларның күш-ажылга чүткүлүүн, хөй-ниити ажылынга ийеткейлиин демдеглээннер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Кызылдың Октябрьская № 10 соңгулда округундан депутатка кандидат депшидер чаагай улуг Кызылдың хлеб заводунуң ажылчыннарының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының коллективинге онаашкан. Заводка болган соңгулда мурнунуң хуралынга ажылчын Л. С. Морозова санал бергеш, үстүнде адаан округтан депутатка кандидат кылдыр хлеб заводунуң хлеб быжырар цегинин бригадири Елизавета Емельяновна Золотухинаны депшидерни саналдаан. Ол саналды лаборатория эргелекчизи Г. Г. Шапринская, мастер Е. Ф. Викторова болгаш өскелер-даа взин-биле деткээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Октябрьскаяның № 10 соңгулда округундан депутатка кандидат кылдыр **Елизавета Емельяновна Золотухинаны** депшидер деп хуралдан доктааткан.

Изиг чүүлдүгзүнүг БҮРҮН ДЕТКЭЭН

Кызылда республиканың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкынының механизаторларының иинти хуралынга СЭКП ТК-ның апрель 16-да болуп эрткен Пленумунуң материалдарын танышкан. Пленумнуң шиитпирлерин хуралдың киржикчилери бир үн-биле деткээн. Делегейге тайбын турда бүгү чүве өзер, хөгжүүр. Ынчангаш бистин ленинчи партиябыстың тайбынга ыпакшылдыг даштыкы политиказын ол доктаалда тодаргай бижээн. Пленум партия организацияларының, бүгү ажылчыннарының, колхозчуларының болгаш интеллигенциянын кичээнгейин тоску беш чылдың доозукчу чылының онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседиринче мөөкиээри чугула деп айыткан. Бо айтырыгны чугулаан турары-даа чөп, түге дээрге, бүгү совет кижилер партияның ам болур XXV съездизинче уткуштур бар чоруур. Чурттуң ажылчы чону-биле кады аңаа ажыл-агый, культура тургузуушкунунга чедиишкиниг ужуражыр дээш каш дакпыр күжениишкиниг ажылдаары хүндүлүг хүлээлгевис болур дээрзин хуралдың киржикчилери бадыткап турган.

Районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкынын бирги кварталда керээ ёзугаар кылыр ажылдарының планын 100 хуу күүсеткен. Ук коллектив ол чедиишкиннерни улам быжыглавышаан, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап, тоску беш чылдың доозукчу чылының планыг сорулгаларын долдур болгаш ажыр күүседир — деп, лозуңнуг ажылдап кирипкен.

СЭКП Тыва обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, облпрофчөвүлелде, ВЛКСМ Тыва обкомунда

БЕДИК ШЫНАР ДЭЭШ КӨРҮЛДЕ

СЭКП Төп Комитеди партияга, совет улуска Кыйгырыында эвээш чарыгалдыг, эки шынарлыг, хөй продукцияны бээрининг чугулазын айыткан. Коллектив бүрүзүнде социалистиг чарыш ол негелдебиле калбарган. Үлетүр продукциязының шынарын белдерин моон соңгаар улам күштелдирер сорулга-биле СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш комсомол обкому бо чылдың апрель 20-ден сентябрь 10-га чедир продукцияның шынарын белдерининг республика көрүлдезин эрттирер дугайында доктаалды хүлээп алган. Аңаа республиканың бүгү үлетүр бүдүрүлгелери киржир.

Хөй-ниити көрүлдезиниң сорулазы: бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның шынарын белдери, ооң быжыг, үр эдилелдиг болуру, конструкцияга дүүшкен уран-чараш кылдынган болуру, ооң физик-химиктиг шынарын эжиндерин чедип алыры; продукцияны үреликтер чер чок кылдыр белеткээриниң системазын доктаамзал чаартыры болгаш ону халбаз-биле пеитередири, продукцияның заводка аттестастаарын болгаш күрүне аттестастаашкынына белеткээринче киирерин сайзырадып чаартыры болур.

Продукцияны белеткээриниң болгаш кылырының чаа хевирлерин пеитередиринче, күш-ажылды болгаш бүдүрүлгеин организастаарының амгы технологтуг арга-хевирлерин пеитередиринче болгаш ону таарымчалыг кылдыр шинтпирлээринче ажылчыннарны инженер-техниктиг ажылдакчыларны болгаш албан-хаакчыларны, бүдүрүлгенің чогаадыкчыларын чаартыкчыларын эвилелдээри чугула. Стандартизация ажылын, стандарттарны өй-шаанда пеитередирин болгаш норма-техниктиг өскедаа документилерин ажыглаар ажылды улам эжиждери көрүлдениң негелдезинде киргеи.

Бүдүрүлгенің культуразын белдиринче, бедик шынарлыг продукцияны бүдүрүп үндүреринче угланган ажылдарны эжиждери, чагыкчыларның болгаш хереглекчилерниң конференцияларын, көрүлде-конкурстарын кады эрттирери, бүдүрүлгенің адырларының дең-дески ажылдаарын хандырары болгаш планнар күүседдезин хандырары болгаш өске-даа чугула сорулгалар салдынып турар.

Хөй-ниити көрүлдезиниң ажылын удуртур комиссияны бүдүрүлге бүрүзүнге тургузуп, партия, профэвилел, комсомол организацияларының болгаш администрацияның каттышкан шинтпирип ёзугаар бадылаарын доктаалда айыткан. Продукцияның шынарын белдерининг талазы-биле хөй-ниити көрүлдезиниң түңнелдерин бүдүрүлгелерге бо чылдың сентябрь 15-те үндүрер.

Продукцияның шынарын белдерининг хөй-ниити көрүлдезиниң түңнелдерин үндүрерде ажыглаар хөл көргүзүтлер: продукцияның ниити хемчээлиниде дээди болгаш бирги, ийиги категорияларның продукциязының бот-деңзизи, шиңгээдип алгаш чаа продукцияның хевирлерининг саны; эргижирээн продукцияны бүдүрерин соксатканы, шынарның ийиги категориязынче шилчиткени, продукцияны үреликшкин чокка белеткеп үндүреринің системазынче хаара туткан ажылчы чонның хуузу, продукцияның шынары дээш, хуузунда таңмалыг ажылдап турар кижилерниң саны, продукцияны кылган дораан дужаганының хуузу, дээди болгаш бирги сорттуң продукциязын бүдүрерин көвүдеткени, бүдүрүлгеге ажыглаваан стандарттарның саны, заводка холун каапкан деп саналан продукциядан үнген чидириглер (рубль болгаш хуу-биле), бүдүрген продукцияның ниити хемчээлинде багай дээш холун каапкан продукцияның саны, ындыг продукцияның бот-деңзизи, декала чайы-биле үндүрген продукцияның хуузу, бүдүрүлгенің технологизын чаартырының талазы-биле пеитеркен саналларының саны, чаа техниканы пеитеркени болгаш оон алган экономиктиг ажык рубль-биле, хыналда кылыр дерилгелерни пеитеркениниң саны.

Көрүлденің түңнелдерининг дугайында отчётта кирген саптүңнер эрткен чылдың ол үеэинии-биле деңнеттинген турар ужурлуг.

Көрүлденің түңнелдерининг дугайында киирзе чогуур чүүлдер: продукцияның шынарын белдерининг талазы-биле чоруткан ажылдың, көрүлденің негелде-көргүзүглерин ёзугаар чоруткан стандартчыдылганың ужур-дузазының дугайында тайылбырлыг бижикти тургузар. Дипломнар-биле шаңнаар коллективтерниң даңзызы болгаш продукцияның шынарын эжиждеринче угланган саналларны бижип киирер. Продукцияның шынарын белдерининг көрүлдезинге киришкеш, эки көргүзүглерни чедип алган бүдүрүлге коллективтерин СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинің, облпрофчөвүлелдің, комсомол обкомунуң дипломнары-биле шаңнаар.

Х И М И К Т Е Р

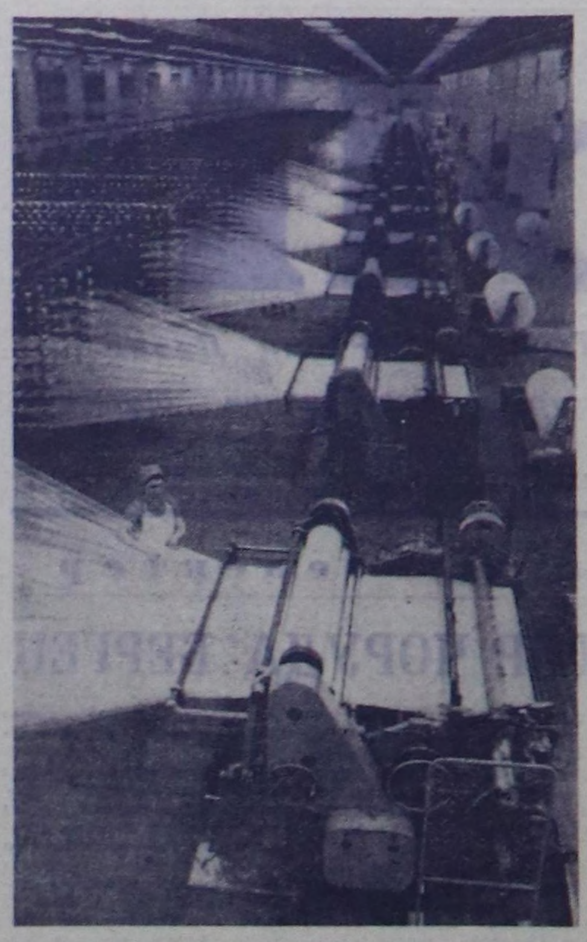

Латви ССР. Химиктиг волокнонуң Даугавпилск заводунуң коллективи бо хүннерде улам шалыпкын ажылдап турар. Ооң техниктиг дерилгези чаартынып турар. Ам ооң чээрби ажыг объектилери чаартынган. Тудугжулар чыл тенчүзүнге чедир дөрт миллион ажыг рубльдиң капитал салыышкынын шиңгээдип алыр.

Заводтуң бүгү дерилгези чаартынары билек ол бодунуң химиктиг волокно бүдүрер аргазын ийи катап улгаттырар.

Тудугжулар болгаш монтажчылар дерилгениң чамдык планнарын чыл бурунгаарла күүседипкен. Олар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедитиен.

Бо заводтуң дерилге-монтаж ажылын чорударынга ГДР-ниң база Чехословакияның специалистери база идепкейлиг киржип турар. Ол чурттардан чаа-чаа техниктиг дерилгелер база кээп турар.

ЧУРУКТА: заводтуң аргылга цеги.

В. НИКОЛАЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ХҮННҮҢ ЧУГУЛА АЙТЫРЫЫ

ЧЕМИШЧИДИЛГЕ. Іаагай дужут өстүрүп алырыта чугула айтырыгның биредзи чемишчидилге болур. Өлемчик совхозтуң часкы хов ажылынга ол талазы-бил белеткели багай эвес. Беш чылдың доозукчу чылында тарылга шөлүнге 2100 тонна өдекти чедирип чажар плашын 2614 тонна кылдыр күүсеткен. Ол ышкаш минералдыг чемишчидилгени 160 тонананы планнаан, а бо хүннерде 90 тонаны чедирген, сөөртүлге ургулчүлеп турар.

Часкы тарылтага совхозтуң өске-даа белеткели хынамчалыг. Үрезин хандыр аргазынче, техника септелгезин, хову турлаан таарымчалыг белеткээринче чугула кичээнгейин салып келген.

МАЛ ЧЕМИНГЕ. Совхозтуң топ сүт-бараан фермазынга немелде чем негеттинин келген. Хомушку Оолакка удурткан 7 кижи составтыг звено февраль ортандан эгелеп, алаактардан бүрү чымырыче киргеи.

Апрельдиң ортанга чедир олар 90 тонна хире бүрүнү бөлгеш, фермага эккеп хүлээткен. Онаашкан ажылынга Х. Көкүй-оол, С. Балдап, С. Саая ышкаш эки ажылдаан эштерни демдеглээри чугула. Звено ол талазы-биле ажылын үргулчүлеп турар.

К. КОНГАР.

Барыын-Хемчик район.

КОММУНИСТЕРНИҢ КИЧЭЭНГЕЙИНДЕ

СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыынга хөй-ат кирген тараажылар тоску беш чылдың доозукчу чылының часкы ажылдарынга багай эвес белеткенген дээрэин Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң коммунистериниң калбан актив-биле кады кылган хуралы демдеглээн. Ындыг хуралдар хову-трактор бригадаларының шуптузунга болгулаан.

Совхозтуң тараажылары бо чылын бир гектарга онаштыр 10 центнерден куду эвес дүжүтү алырын, тарааның ниити чыыдазын 17 муң тонна чедирерин болгаш күрүнеге 9,5 муң тонна тарааны садарын шинтпирлээннер. Ук сорулганы совхозтуң дирекциязы, тускай эртемниглери партия организациязының удуртулгазы-биле күүседип эгелээн.

«Тиилелге» совхозтуң хову ажылында хаара туттунган бүгү тараажыларның иштинден 41 кижи—коммунистер. Бо дээрге, ажыл-ишке болгаш тайылбыр ажылын чорударынга улуг күш болуп турар. Совхозтуң хову-трактор бригадаларының бригадирлери шуптузу СЭКП кежигүннери. Оларның аразында Социалистиг Күш-эжылдың Маадыры В. Янчат, «Күш-ажылчы алдар» орденниң үшкү чергезинің эдилекчизи Д. Дандар болгаш өске-даа мурнакчылар бар.

Партия комитеди болгаш партия организациялары тараажылар ортузунга часкы тарылга үезинде чорудар ажылдарның планын тургускан. Бүгү бригадаларга комсомол, улусчу контроль, «Комсомолчу прожектор» болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының ажылын кажангызындан-даа эжиждери көрдүнген. Агитаторлар, лекторлар болгаш политинформаторлар четчелеттинген, оларның сургаалдалыг семинарын эрттиргеш, бригадаларда быжыглаан. Парткомнуң бюро болгаш көдээ Советтиң күүсконг кежигүннери база бригадаларда хуваатталган.

Доозукчу чылдың тарылгазынга бүгү күштү киириштирер төлөөде почта, библиотека, клуб, хана парлалгазының ажылын партия комитеди база эде организастаан. Чедер суурда бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмүнүң кирижинчилери тараажыларга бараалгадыр концертин белетиеп эгелей берген.

Совхозта партия организациязы часкы тарылга үезинде социалистиг чарышты калбартырын удуртурунче кичээнгейни база угландырган. Тиилекчилерге шилчиир Кызыл туктардан, вымпелдерден, акша шаңналдардан аңгыда столовая бүрүзүнге мурнакчыларны халас чемгерер тускай столдарны база тургускулаан. Мурнакчыларның дуржулгазын нептередири-биле бюллетеньнер үндүрерин планнаан.

Тараалаң «Тиилелге» совхозтуң часкы хову ажылдары партия организациязының кичээнгейинге мынчаар тургустунган. Ук ажылдар ам херек ырында боттаныр эгелээн.

С. ЧАЖЫН-ООЛ.

ХОВУ ОДУНГАН

«Тээли» совхозтуң Найырал салбырында партия эге организациязы ажыл-агыйының чугула айтырыгларын бодунуң хуралынга чугаалажыры чаңчыл апарган. Ынчангаш коммунистер часкы хову ажылдарының байдалын чоокта чаа эрткен хуралга чугаалашкан. Ук айтырыг талазы-биле иletкелди салбыр агроному Монгуш Данов кылган.

Доозукчу чылдың часкы хову ажылдарынга белеткел чогуур үезинде доозулган. Чер аңдарар 10 трактор, үрезин чаштырар 7 трактор болгаш кожуг машиналары белен. Үрезин база четчир кылдыр арыглаттынган. Даг-Ужу хову турлаанын белеткели мурнуку чылдардан дээре. Ында ниити чуртталга чери, столовая, чунар-бажын, кызыл-булуң тараажыларның эргезинче кирген. Кижи бүрүзүнүң ажылдаарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг байталдарны тургузарынга хамаарышкан хемчеглер ам-даа аллынып турар. Бо дугайын санал берген коммунистер демдеглеп турган.

Доозукчу чылда салбырның тараажыларының мурнунда салынган сорулга улуг. Олар 3611 гектар черге тарылганы чорудар. Бо чылын бир гектарга онаштыр тараа культурларының 10 центнер, кукурузаның 120 центнер, картофельдың 88 центнер, погаа аймааның 113 центнер дүжүдүн алыры планда көрдүнген. Ынчангаш бүгү күштү, арга-дуржулганы часкы тарылганы чогуур хуусаазында бедик агротехниктиг бедик деңнелге доозарынче угландырган.

БАЙЛААВЫСТЫ—АРГА-АРЫГНЫ КАМГАЛААЛ

Өрт айыылы чылдың-на алаан хөй арга-арыгны хорадып турар. Эрткен чылын база-ла ылангыа Бии-Хем, Танды, Улут-Хем районнарга хөй өрттер болган.

Өрттүң болуп турар чылдагаанларын өренип, тодарадып көөрге, үүгле анчылар, балыкчылар, аян-чорукчулар эвес, харын база бүдүрүлге, ажыл-агый черлерининг чамдык ажылдакчыларының өртке удур чүрүмнарны сагыызының уламындан болуп турар. Чижээлээрге, Тыванын геология-шинчилел экспедициязының шинчилел ажылдары чорудып турган черлерининг, күрүненин үлетпүр, кооперацияның ан азыраар, ыяш үлетпүрлүг ажыл-агыйларга, анчылар, балыкчылар ниитилелинге быжыглаттынган черлерниң девискээринге хөй өрттер болгулаан. Колхоз, совхозтарның удуртукчуларының негелде, хыналда чогу-биле озан-боктар көвүдеп турар. Улут-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйының Чербиде пунктузу, «Тыва кедээ-тудуг» трестиң Туранда, Шуурмакта ыяш белеткээр участоктары болгаш оон-даа өске ыяш ажыл-агыйлары ыяш кескен девискээрлерин багай аштап, өрт айыылын улгаттырып турар.

Ыяш ажыл-агыйының эргелели өртке удур дурумнарны сагыырын кошкак хынап келгининден, чон ортузунга тайылбыр ажылының четпезинден, ыяш ажыл-агыйлары кол нуруузу чогуур транспорт, өрт өжүрер херекселдер-биле багай хандыртынганындан ажылдың деңнели куду. Милиция органнары өрт айыылы болдурганнарны кошкак, илередип келген. 1974 чылда өрт талазы-биле киирген 36 херектің амгы үеге чедир үүгле 12-зи көрдүнген.

Бо чылын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели «Республикада арга-арыгны өрттен камгалаарын күштелдирер хемчеглер дугайында» доктаалды хүлээп алган. Өртке удур хемчеглерни боттандырарын ыяш ажыл-агый эргелелинге, районнарның күүсекчи комитеттеринге, ыяш белеткээр болгаш тоорук кагар зоналарга, аңныыр-тывыштыг черлерге — өртке удур ажылдарны чорударын одалга үлетпүрүнүн эргелелинге, аңныыр-тывыш ажыл-агыйынга, республиканың ажылдарынга, Иштики херектер министерствозунга, «Тыва кедээ тудуг» трестиң удуртулгазынга ук доктаалда дааскан.

Үстүнде айыттынган организациялар харыылап турары арга-арыг девискээрлерингe өртке удур чорудар хемчеглерниң планын кылыр болгаш ону боттандырар, ажыл чорудар черлерни өрт өжүрер чепсектер-биле хандырар, өртке удур дружиналарны тургузар.

Ыяш ажыл-агыйның эргелели аңныыр-тывыш эргелели-биле, республиканың ажылдакчылар-балыкчылар ниитилели-биле оларның эдилелинде черлерге өрт айыылын болдурбас дугайында кереэни чарып алган турар.

Ыяш белеткээр черлер, арга-арыгда кандыг-бир ажыл чорудып турар бүдүрүлгенин болгаш организацияларның удуртукчулары ыяш кескен черлерни аштаарын, тудуглар, складтар долгандыр 50 метр минералчыткан дилиндектерни кылырын чедип алыр ужурлуг.

Тыванын геология-шинчилел экспедициязы ыяш ажыл-агый черинге шинчилел оруктарын демдеглеп көргүзүп каан картаны бербишаан, бүрүткелди эрткеи аргаже киирип болур. Туризм болгаш экскурсия чөвүлели ыяш ажыл-агыйының баштаар черлери-биле аян-чоруктун маршруттарын дугуржуп алыр.

Тыванын авиа бүдүрүлгези өрт айыылдыг үеде керээлиг дугуржулга ёзугаар ужар үүлдерни белен тургузар болгаш үзүк чок хандырар. Транспорт, харылзаа черлери күрүненин ыяш камгалал органнарының ажылдакчыларын саздал чок харылзажырын, ынай-бээр аргыжарын хандырар ужурлуг.

Өрт-биле демиселди шалыпкын удуртур сорулга-биле Кызыл, районнар, көдээ Советтерге тускай комиссияларны тургузар. Республиканың өртке удур демисел комиссиязын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин Даргазының бирги оралакчызы В. Е. Серяковту баштадыр тургускан.

Бистин арга-арыгларывыска өрт айыылын болдурбазы-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин доктаалын күүседип, хөй-ниитинин киржилгезин калбартыры чугула.

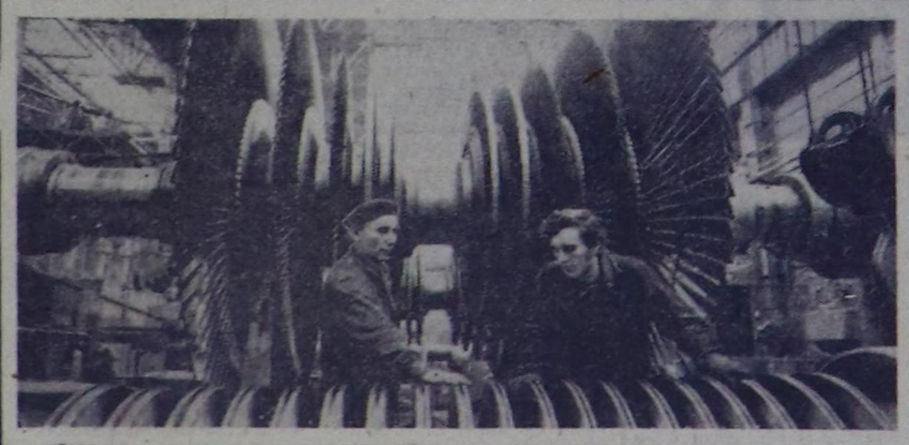

Ленинградтың металл заводунуң хоолайлар кылыр каттыжылгазының коллективи 1975 чылда алган социалистиг хүлээлгезиниң онаалдаларын чедиишкиниг күүседип турар. Ол бирги кварталдың планын 101,5 хуута күүсеткен.

ЧУРУКТА: заводтуң мурнакчы ажылчыннары коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары слесарь И. И. Постников биле В. В. Белоусов бус хоолайының шынарын хынап турлар.

П. ФЕДОТОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Тиилелгениң 30 чылынга

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында фронтуже бүгү Тыва бодунуң эң-не шилиндек оолдар, кыстарын аткарган. Оларның бирээзи — Кыргыс Шошукович ЧАМЗЫРЫҢ дайын доозулган соонда төрээн Тывазынга ээп кээп, партия, ажыл-агый органнарынга хөй чылдарда ажылдаан. Ам персоналдыг пенсионер. Ол «Алдар» орденниң үшкү чергезиниң, «Шылгарал» деп дайынчы медальдың эдилекчизи. Өске-даа дайынчы шаңналдарлыг.

Бөгүнгү «Шынга» ооң кыска сактыышкынын парладывыс.

Дайзын боолап-ла турар. Ооң үгер-боо, миномёттарының даштап, аткан октарының частын кээри кулак үүктаалдыр диңмирээр. Ужугуп кээп тургулаан миналарының сыгырары кыпсынчыг, гитлержилерниң пулемёттар, автоматтар-биле бисти боолаары чыжыраар. Ынчалдыр «соксаал чокка чаалашкаш, барык ийи хондур чем-даа чивээн, дыштаны тыртып алыр чай алынмаан бис. Туткан боо-чепсек, азынган чемзек безин аартаан. Баш көдүрер, бурунгаарлап маннаптар арга база чок. Колдуунда үнгей-үнгей бурунгаарлан чор бис. Дүн дужүп карацгылагыже ындыг бис. Дүн карацгызында эскадронувус ам-на аттангаш, ооң ынай бурунгаарлап чорупту.

Латви ССР. Химиктиг волокнонуң Даугавпилск заводунуң коллективи бо хүннерде улам шалыпкын ажылдап турар. Ооң техниктиг дерилгези чаартынып турар. Ам ооң чээрби ажыг объектилери чаартынган. Тудугжулар чыл тенчүзүнге чедир дөрт миллион ажыг рубльдиң капитал салыышкынын шиңгээдип алыр.

Заводтуң бүгү дерилгези чаартынары билек ол бодунуң химиктиг волокно бүдүрер аргазын ийи катап улгаттырар.

Тудугжулар болгаш монтажчылар дерилгениң чамдык планнарын чыл бурунгаарла күүседипкен. Олар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедитиен.

Бо заводтуң дерилге-монтаж ажылын чорударынга ГДР-ниң база Чехословакияның специалистери база идепкейлиг киржип турар. Ол чурттардан чаа-чаа техниктиг дерилгелер база кээп турар.

ЧУРУКТА: заводтуң аргылга цеги.

В. НИКОЛАЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

БУРУНГААРЛААШКЫН

Обарув суурга чоокшулап келдивис. Аттарывыстан дүшкеп, база чадаг бурунгаарлап кирдивис. Кижи ажытталыр арга-даа чок. Ажык шол-лешол. Дилиндектели бергеи, чазаглыг орук көстүп чыдыр. Ооң шаларын дургаар биезде тарып олурткан ыяштарны чаадайын чаңныы санган үндүр дамдыктап каапкан. Ында улуг хову-шөлде бүдүн чер безин чок. Үгер-боо октарының чазылганынга үттүг-таарланы бергеи чыткылаар.

Бисти мурнай Обарувче база бир кезек атакалап киргеш бергеи. Ооң соонда чаалажып киргенивис ол. Эскадрон шалыпкын, дидим-не атакалап кирди. Балыглаткан совет дайынчылар човууртап чыткылаар. Эштеривисти шарыыр, ажлар чайывыс безин чок. Дайзын өлурткен сектерин, боочепсээн катташ, туруштарындан дезип үнүп, аткаарлап тур. Бистиң когаралывыс база эвээш эвес. Аңаа кады чаалажып чораан эш-өөрүмден Оюн Тунгулак сагыжымдан черле уттундурбас.

— Мен-даа дүүредим. Уругларым өскүс калды. Өжээнивисти туюлунга чедир негеп ылыр сеп, күжүр эжим—деп, Оюнуң балыын шарып турумда, ол чугаалады. Харлыга бергеи тур мен. Ым келир. Эжимни кээргээш, дайзынны согарынга амы-тынымдаа бодаар хире эвес турдум.

Командиривистиң дужаалын ёзугаар бистер, тыва эки турачылар, хоорайның демир-орук белдирин хамыкы муриай үзе киргеш, ээлеп алдывыс. Аңаа баштай көстүр, шимээр чүве шоолуг эвес. Ыржым, тайбың ышкаш сагындырар. Ынчангаш чамдык эштеривис ажык черге безин таваарымаар апарган чоргулаар. Соонда опу дайылдажыр арга-дуржулгалыг болурувустуң чедишкелек чораанны кылдыр биле бергеи мен.

Дайзынның пулемёттулары, снайперлери поездилер, вагонар аразындан бисти чыжыраны боолап, гранаталары октай-ла берди.

Аңаа немецтерден ангыда, боо-чепсек-даа тутваан, хамаатты хептиглер база көстүп келгээн. Баштай харын, оларны дайзындан камгалаарын бодап, гитлержилерни-ле боолап тур бис. Бистиң талавысче кирип келиңер деп, хамааты кижилерни амнеи бердивис. Олар бистиң аайывыска кирер хамаанчок, харын бисче гранаталарын октап, хол боолары-биле боолай бердилер. Өскерликчилер деп чүвени баштай-ла аңаа ынчалдыр көрген бис. Кулугурларны гитлержилери-биле катай сылба боолап каапкан бис. Дайзын дужүп бербес болза, опу үзүткаар ужурлуг.

Аңаа төгүлген ханыыс халас барбаан. Ровнопу хостаары дээш баштайгы тулчуушкунувус ол. Ук тулчуушкунга балыглаткан мен.

Госпиталыга эмнедип, экирип алзын дээш, мени курлавыр болугунче шилчитти. Аңаа Мөңгүн-Тайга чурттуг дайынчы эжим эш Бавуу-биле кады бис.

— Кежээ фронтуда өөрүвүске бараал — деп, госпиталыга мээн келген хүнүмде дораанна чугаалажы тыртып алгаш, кежээликтей, шынап-ла дургуннап үндүвүс. Туткан документивис, азынган чепсээвис, хүнезиниивис-даа чок. Чер аразы херин. Ынчап чораан фронт шугумунга чоокшулап келдивис. Комендатурага туттуруп алгаш, боолуг шериглерге сүрдүрүп, байысаалгага кирип, хоргудалга олурып бир хондувус. Комендатура-даа бол, шынныг херекче бар чоруур дайынчыларны тудар эвес. Харын бүүрелдиг эрттиридгенин кылып бергеш, бисти мурнуу шугумче үдеп кагды.

Дөрт хондур сураглап чорааш, эрги кезээвисти ам-на тып келдивис. Тывалар тылче аткаарлап үне бергеи. Эскадронувусту чаа келген, өске шериглер эдилээн тур. Эскадрон бисти хөлчок-ла сонуургап, өөрүп хүлээп алды.

Чогуур корум-чурумну барымдаалавайы, дайын фронтузунуң мурнуу шугумунче дургунган келгенивис-ле арай буруулуг. Ынчалза-даа дайынчы күш негеттинин турган черже ынчалдыр келгенивистин ужур-дузалыын бодап-даа турдувус. Дайынны ханчаңдаа турган согар чүткүл ол.

Полктуң дайынчы оруу улам узаар. Ооң дайынчы даалгазы база улуг. Штабка чеде бердивис. Улуг лейтенант Н. Т. Кузнецов аравыска олурып алды. Иван Тимофеевич 1943, 1969 чылдарда Тывага кээп чораан кижи болгай. Ооң-биле 1944 чылдың майда Житомирге чаңгыс госпиталыга кады эмнедип турдувус. Кезээвисче ийилээ кады чоруур деп чугаалажып турувуста ол хенертен читкен. Барган уу безин билдинмээн — разведчик кижи. Ооң-биле ёзулуг өөнүктер турдувус. Дайынчы эжим Бавуу-биле кады тыва өөрүвүске баарын мун-не база чугаалашкан бис. Ынчаныже дайын болуп турар. Бистер — эки турачылар-ла болгай бис. Кады катап чаалажып киреп, дайынның төнчүзүн черле көөр дижип алдывыс. Кезекке баарывыска бистер санга кирбээн болганывыста биске бээр чепсек, аттхел-даа кайда боор. Рюкзактарывыс-ла бар.

Ийи хонганывыста дайынны дүүрүүзүн медээзи дыциалын үндү. Аттыг кезек-ле болгай. Чоруптувус. Чаалажып киреривис ол. Баштай чүүктүг тергелер соонда чадаг, ооң бар тергеге олурып чораан, эдээн өөрүп аптывыс. Тергениң чуугу зар. Кош даамалының ыйланыры аажок. Бис ийиин болаарга, сагышка чиктип-ле хөлчок. Чүүктээн боовус чок, ол хиреде чаалажыр деп бар коруур. Кажан аттыг, боолуг шынныг херекче бар чоруур дайынчыларны тудар эвес. Харын бүүрелдиг эрттиридгенин кылып бергеш, бисти мурнуу шугумче үдеп кагды.

Дөрт хондур сураглап чорааш, эрги кезээвисти ам-на тып келдивис. Тывалар тылче аткаарлап үне бергеи. Эскадронувусту чаа келген, өске шериглер эдилээн тур. Эскадрон бисти хөлчок-ла сонуургап, өөрүп хүлээп алды.

Чогуур корум-чурумну барымдаалавайы, дайын фронтузунуң мурнуу шугумунче дургунган келгенивис-ле арай буруулуг. Ынчалза-даа дайынчы күш негеттинин турган черже ынчалдыр келгенивистин ужур-дузалыын бодап-даа турдувус. Дайынны ханчаңдаа турган согар чүткүл ол.

Полктуң дайынчы оруу улам узаар. Ооң дайынчы даалгазы база улуг. Штабка чеде бердивис. Улуг лейтенант Н. Т. Кузнецов аравыска олурып алды. Иван Тимофеевич 1943, 1969 чылдарда Тывага кээп чораан кижи болгай. Ооң-биле 1944 чылдың майда Житомирге чаңгыс госпиталыга кады эмнедип турдувус. Кезээвисче ийилээ кады чоруур деп чугаалажып турувуста ол хенертен читкен. Барган уу безин билдинмээн — разведчик кижи. Ооң-биле ёзулуг өөнүктер турдувус. Дайынчы эжим Бавуу-биле кады тыва өөрүвүске баарын мун-не база чугаалашкан бис. Ынчаныже дайын болуп турар. Бистер — эки турачылар-ла болгай бис. Кады катап чаалажып киреп, дайынның төнчүзүн черле көөр дижип алдывыс. Кезекке баарывыска бистер санга кирбээн болганывыста биске бээр чепсек, аттхел-даа кайда боор. Рюкзактарывыс-ла бар.

Ийи хонганывыста дайынны дүүрүүзүн медээзи дыциалын үндү. Аттыг кезек-ле болгай. Чоруптувус. Чаалажып киреривис ол. Баштай чүүктүг тергелер соонда чадаг, ооң бар тергеге олурып чораан, эдээн өөрүп аптывыс. Тергениң чуугу зар. Кош даамалының ыйланыры аажок. Бис ийиин болаарга, сагышка чиктип-ле хөлчок. Чүүктээн боовус чок, ол хиреде чаалажыр деп бар коруур. Кажан аттыг, боолуг каарлаан. Ол кезээвиске дайылдажып чораан, Дубнога база четкен, ону бүүзүлеп, дайзындан хостаарынга киришкеп, өөрүвүстүң дайынчы даалгазын күүсеткен бис. Бир суурга эжим-биле ийилээ чаңгыс миномет огунуң бузундузунга балыглаткан бис. Эжим ийиги балыглаткан соонда тылче үнүп, төрээн Тывазынче менден мурнаа чаныпкан. Бистиң шавар халдаашкынывыс улам күштелген. Ол тулчуушкун хүннериде үшкү удаа балыглаткан мен. Бирги дайынчы шаңнаа «Шылгарал» деп медаль-биле мени ынчан шаңнады.

Фронтуның мурнуу шугумунче кезээвистиң Польша кызыгаарында Вислага болган күүлүг шавар халдаашкынына киришкен мен. Польшаның Котовице хоорайының чоогунга немецтер Совет Армияның база бир улуг бүүзүлеэшкининге таварышканнар. Ол тулчуушкунга тиилелге дээш бистиң кезээвистиң дыка хөй дайынчылары Совет чазактың дайынчы шаңналарын алган. Ынчан «Алдар» орденниң үшкү чергези-биле шаңнатканым мени улам сорук киирген. Ол-ла хевээр дайын доозулгуже, дайзын дужүп бергиже, Тиилелге хүнүнге чедир атакалаар бурунгаарлаашкынларга хөй национал солдат эштерим-биле кады киришти.

Ада-чурттуң Улуг дайынының уттундурбас 1943—1945 чылдарының 450 ажыг хоонуун үүгле дайын шөлдеринге эрттиргеним ол. Украиваны, Польшаны, Чехословакияны, Германияны хостаарынга улуумну киириштиргеи мен. Улуг сержант Корней Тютюник, дайынчы Григорий Лукащенко, лейтенант Иван Школа, капитан Григорий Река олар болгаш өске-даа дайынчылар дайын төнгүже эдилишкен эштерим чүве.

Үе бурунгаарлап, хөй чылдар эрткеи. Ынчалза-даа дайынчы чылдар, дайзынны тиилээн, Төрээн чурттуң камгалакчылары хөй национал дайынчы эш-өөрүм сагыш-сеткилимге хөлөөлөп өттүн.

К. ЧАМЗЫРЫН.

Эрзин район.

ШЫННЫҢ ПОЧТАЗЫНДАН

ДУЗАЛАКЧЫ

Бир-ле катап Чадааннаның аъш-чем магазинININ чаныыга эш-өөрүм-биле хөөрежип тур бис. Садыгже шиглей тротуарлап идер-терге (коляска) идип алган хөрээжеп кижи чоруп олур. Оон чаныда хара ыт ижошкунгурлап чор.

Аъш-чем садып алыры-ла ол боор, не идер-тергеде уруун даштыгаа каапкаш, садыгже кире халыды. А демги эрес ыт оон чаныдан базым-даа мыраас чүве-дир. Топтан көрүп, хайгаарап тур бис. Чаш уруг ыглап-ла үнду. Демги ыт база дувуреп-ле үнду. Чыткан болу хенертен тура халып кээп, сыыңайнып, идер-тергени кезек долгандыр аай-дедир маннап чоруй, ооң эринден ийи бут кырынга харай берди. Бичии уруг коргар туржук, ыглавайн барды. Пат кайгадывыс: дүктүг арыныг ыт көргеш, ыыды чиде бээр. Эл-дептинин аа. Эжим ынаар дап бээрге, ыт чидиг-чидиг ээрип, тутқуланып тур. А чогум уругуң чанындан черле ыравас. Эзачегде улус хөй-ле болганы ол боор, не сураг. Ол аразында уругну ыт ажаап карактап турар.

Дөрт даванныг ажаакчызы чиртиледир ээре бээрге, демги чаш улам-улам алгырып ыглап үнду эвеспе. Ыт ам мырынай ийи буттан турып алгаш, идер-тергени шала бөжум ээй-дедир, чымчаңнадыр ийин, чайган эгеледи. Уруг база-ла таалаш, шимээн барды.

— Ёзулуг ажаакчы эне-дир мон—деп, чугаалажып турувуста, ава сумка долу аъш-чем садып алган бо үнүп келди. Ол ээм келди, мен-даа ажылымдан хосталдым» дээзиг кулуруун ходуңнадыр чайып, карактарын ээзинче кылаңнадыр көрүп, думчуун борбаңнадып каап тур оң. Ие, чүү-даа болбаан ышкаш, сумказын уруунуң ийинге салгаш, тергени чымчаңнадыр ийин, чана берди. А демги ажаакчы ыт ээзинин соонда шошкун чоруп кагды.

Д. САНГЫ-БАДРА.

«Шынның» материалдарының изи-биле

Найысылал көрүштүг турзун

Мыңдыг эгелиг рейд материалы бо чылдың март 21-де парлаттынган. Республика төвү Кызылдың санитарлыг байдалын, чаатайжыдылгазын чогуур деңнелге тургузары хоорайның хөй-ниитизиниң, чурттакчыларының чугула херээ дээрэин бижээш чамдык боктуг кудумчуларны, кварталдарны ында илереткен.

Хоорайның № 3 бажың эргелелиниң эргелекчизи эш Мерзлакованың бистиң бижиивиске дыннатканы:

Кажан рейд бригадазы хынаалда кылып турар үеде бистин бажың эргелелиниң хамаарышкан девискээринің чамдык санитарлыг негелделерге дүүшпейн, хирлиг турганы шын. Бажың эргелелиниң администрациязы бо талазы-биле чогуур хемчеглерни алган. Хамаарышкан девискээрниң чүгле боктуг черлерининге эвес, ниитизи-биле бижыглаттынган кудумчу аштакчылары, ажылчыннар калбак арыглаашкынны чорутхан. Кышкы үеде овазалаттынган бокту бөлүп ыралы төккен.

Амгы үеде хамаарышкан девискээриниң санитариялыг негелдезинге дүүштүр тургустунган. Кудумчу аштакчыларының ажылын хынап, оларга бүгү талавыс-биле дузалажып турар бис.

ШЫН

ийиги арын. ● 1975 ч. апрель 30

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ ШАҢНАЛ

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС автономнуг республикаларыың, крайларының, областларының болгаш автономнуг областларының мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин ковудедири база малдың болгаш куштуң продуктуларын бедидери дээш Бүгү-россия социалистиг чарыжының 1975 чылдың 1-ги кварталында түңнелдерин чугаалажып көрген.

Тиилекчилерге санаткан черлер: Соңгу-Барыын зонадан —Калининград область, Төп зонадан — Калуга, Волга-Вятск зонаызындан — Киров областар, Поволжьеден —Башкир АССР, Уралдан — Удмурт АССР болгаш Свердловск область, Ыраккы Чөөн түк зонаызындан — Амур область, Соңгу зонадан — Камчатка область. Ол черлерге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир кызыл туктарын болгаш аппа шаңналдарын тывыскан.

Ийиги черлерни алганнар: Төп зонадан — Иваново болгаш Рязань областар, Волга-Вятск зонаызындан — Чуваш АССР, Поволжьеден — Куйбышев область, Соңгу-Кавказтан —Ставрополь крайының Карачаев-Черкесск автономнуг область, Барыын-Сибирьден — Тюмень область, Ыраккы Чөөн түк зонаызындан — Хабаровск край, Соңгу зонадан — Магадан область. Ол черлерни аппа шаңналдары-биле демдеглээн.

(СЭТА-ның корр).

БЕДИК ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный апрель 28-те Кремльге элээн хөй эштерге күрүне шаңналдарын тывыскан.

«Союз» корабль-биле космоска ужудуушкун үезинде эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруу дээш Совет Эвилелиниң Маадырлары, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтылары В. Г. Лазарев биле О. Г. Макаровка Ленин орденнерин тывыскан. Ол ышкаш Ленин орденнерин Кодээ ажыл-агый экономиказының Бүгү-эвилел эртемшинчилел институдунуң директору, Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг көдээ ажыл-агый академиялының чингине кежигүнү Н. П. Александровка, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң оралакчызы Н. М. Пеговка, академик М. А. Садовскийге база тывыскан.

Октябрь Революциязы орденнерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында эртем болгаш техника талазыбиле ССРЭ-ниң күрүне шаңналдарының Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының талазы-биле комитеттиң эртем секретары профессор Н. С. Аржаников, ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. К. Борисова, генерал-полковник А. И. Родимцев, академик А. М. Румянцев, ЭХКК-ниң даргазының оралакчызы В. А. Сергеев, ССРЭ-ниң улустуң артизи Л. О. Утесов, академик В. В. Шулейкин, Моссовет күүскомунуң даргазының бирги оралакчызы А. И. Яшин болгаш өскелердаа алганнар.

Бир болук эштерге Күшажылдың Кызыл Тугу болгаш Улустарның Найыралы орденнерни тывыскан.

Совет Армияның Төп академиктиг театрының артизи В. М. Зельдинге болгаш «Мосфильм» киностудиниң артизи И. Ф. Переверзевке ССРЭ-ниң улустуң артизи атты тывысканының дугайында шынзыдылга бижиктерин берген.

Шаннатканнар СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш Совет чазакка моон-даа соңгаар Төрээн чурттуң күчү-шыдалын быжыглаар дээш ажылдаарын, коммунистиг интилелди тургузарынга идепкейлиг киржирин бүзүреткен.

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет чазактың болгаш Леонид Ильич Брежневтиң адынга чаагай сеткилдиг сөстери дээш оларга өөрүп четтиргенин Н. В. Подгорный илереткеш, аас-кежиктиг, кадык-чаагай, Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш ажыл-ишке чедишкиннерлиг болуруун күзээн.

(СЭТА).

УТТУНДУРБАС ХҮННЕР

Тиилелгениң 30 Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан чылынга

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында ок-боону холга туткаш, каржы дайзын-биле фронтуга барып тулушпаан-даа болза, ол үе мээң амыдыралымга уттундурбас болуп арткан. 1941 чылдың чайы бистиң Хемчик бажыңга дыка эрте дүшкей үүе. Аалдар хамык хоюн чугдургаш, Хоолаат, Сара-Ыяш бажы, Чоон-Хем, Даг-Дөзү ынчаар, олбукхевис дег оът-сигенниг чайлагларже эрте-ле үнүпкен турган. Бистиң аалывыс Хоолааш хемниң Кезек-Ыяш баарынга аалдарның эң-не үстүнге турду.

Ынчан бир-ле хүн, кежээликтей, аалывыска суму төлээлери С. Лопсан биле С. Бүлереш олар келди. Хөл сумузунуң № 10 арбанның даргазы турган үем ол. Сургакчыларывыс-биле амыр-менди солушканывыс соонда чоорту чугаалазала, Ада-чурт ССРЭ-же фашистиг Германия оор ёзу-биле халдааның тайылбырлады.

Дайын эгелээ-ле беш хонгаанда, эң ыраккы кызыгаар черге, ынчангы Бай-Тайга кожуунунуң Хөл сумузунуң № 10 арбанның бүгү чонунуң хуралы черле уттундурбаан. Ону И. Ламазан деп кижиниң аалынга эрттиргеи бис. Хоолаатың, Даг-Дөзүнүң, Сара-Ыяштың бүгү-ле аалдарындан кижилер барык шупту-чыгыы келген. Чоннуң идепкейи-даа бедик.

Дайын эгелээн деп медээ дүүн келген эштерден дыңнаалы бергеи. Чоон-чоон дыттар доразы, чечек-чимистиг шыжка араттар олурупкан. Хуралды ажыткаш, сургакчыга, өөс берген, мырыңай чоокта чаа Кызылга ТАР-ның Х Улуг хуралының болуп эрткениң, аңаа үнү шиитпирлээн, улуг Кызыл Шеригте дузаламчы чыып эгелөөрин даргаларывыс бирден-бирээ чокка тайылбырлап бердилер. Германия биле ССРЭ-ниң аразында бот-бодунга халдашпас дугайында керээ бар турган болгай, ынчаарга герман дайзын оор ёзу-биле үүте халдааныл дээрзин-даа арбаныың чамдык араттары азыйы тыппайн, ылавылап айтырып турдулар.

Ийиги черлерни алганнар: Төп зонадан — Иваново болгаш Рязань областар, Волга-Вятск зонаызындан — Чуваш АССР, Поволжьеден — Куйбышев область, Соңгу-Кавказтан —Ставрополь крайының Карачаев-Черкесск автономнуг область, Барыын-Сибирьден — Тюмень область, Ыраккы Чөөн түк зонаызындан — Хабаровск край, Соңгу зонадан — Магадан область. Ол черлерни аппа шаңналдары-биле демдеглээн.

(СЭТА-ның корр).

Хуралга бир-ле дугаарында нам кежигүнү Иргит Энеш санал берди:

— Бир-тээ дайын эгелээн болганда, тайга-таңды дивес ужар-хемелиг дайзын кайын чаңгыс черге турар. Келерезе биске-даа халдап келзе хөөнүдүр. Ынчангаш ТАР-ның Х Улуг хуралының шиитпирин түүлдүгүнүү, ону изин-биле деткиир кижи-дир мен. Улуг ССРЭ-ге бербээн дузаламчызын кымга бээр боор. Мал бисте бар-дыр. Саржат, эт, бар-дыр. Мен ам даарта ийи барба дүктү артыныл алгаш, ооң иштинге саржагны сукжаш, садыгга барып дужаарым бо. Оран камгалалыга олдаа болза баштайгы дузам болзун. Хамык эш-оорну база кыйгырдым—дей-дир.

Ооң соонда Иргит Ламазан, Хертек Доңгурак, Саая Начыл дээш өске-даа санал бергеннер аңаа улашты. Дайын дугайында медээни тайга-сын бажында чурттап турар араттар эң-не баштай ынчаар дыңнап, сеткил-сагыжывыс хөлзеп, Кызыл Шеригте дузаламчыны чыып эгелээн бис. Чайлаглардан чоорту сүрген мал, меңгилерден сыстып баткан дамырактар дег, суму төвүнче өөктүп-ле турган үүе. Бистиң салым-чолувус ССРЭ-ниң күчү-шыдалындан хамааржыр деп үвени дайын чылдарында улам-на медереп билген бис.

Хемчик бажыңга ынчангы № 10 арбанның чону малчын шыдалдыг-даа турду. Бир өгбүле-ле чылгы малды безин дөрттен эвээш эвести бергеи. Хол хавы, алгы-кеш, аң кежи, чүген-чулар дээш ынчан чонуун белекке киирип турганы эт-хөреңги-ле хөй турду. Коммунист Иргит Энеш 7 хире инекти фронтуга дузаламчы кылдыр берди. А шээр малды чежезин ол дээр. Ынаан радио, телефон деп үүе бар эвес. Фронтуда болуп турар болуушкуннарны улус чыылган черден-не барып дыңнаксаар, төп черлер барыксаар. Ынчангаш кашпагай ареве кежигүннери, пам кежигүннери активчилер ынаар хаптар турган. Олар дедир келгеш дыңнаан, билген түүлдерин чонга кээп тайылбырлаар.

Бай-Талга садыглап турган Үндүр-Доржу деп кижиниң өөкте радиоприемник турган. Ынчангаш Хол биле Бай-Тал сумуларның активтерин чарлап дыңнадып алгаш, кайы-бир хүн ону дыңнап, өөс билир кижилер шаа-биле очулдуруп бээр. Оон барын аалдарже үнүлээш, ол түүлду лонга тайылбырлап турдувус.

Араттарның белек дузаламчызы арбаннардан чыглып кээрге, ону суму төвүнге түңнээш, кызыл коштааш, кызыл тугун хөлбеңнели киискиткеш, кожуун төвү — Тээлиже чоруптар. Ол кошту сумуга тергиндээннер чедирер. Кожуунга баарга, ол белекти митинг кылгаш хүлээп алыр. Аңаа кымнар олзаланын шылгаралының демдеглээр, байыр чедирер. Оон аңгыла фронтуда бәйдал кандыгыл, Кызыл Шериг кайда-кайда дайылдажып турарыл дээрзин кожуун даргалары бирден-бирээ чокка тайылбырлап бээр турду. Чоннуң ол дузаламчызы арбаннардан каттышса-каттышса, таңды сыннарындан сыстып баткылаан дамырак суглардан бүткен бистиң шапкын Хемчивис дег, ындыг мөөн, элбек апаар үүе. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Тываның Кызыл Шеригте чорутканы белээнге бистиң Хөл сумузунуң араттары боттарының төлептиг сылыышкынын киргеи.

Немец-фашистиг эжелекчилерге удур дайынга Совет Эвилелиниң тиилелгези болза, аңы-дуңма тыва улустуң база тиилелгези болур дээрзиниң дугайында өөстер бистерни дыка-ла хей-аът киирип турган. Өөнүктер берге үеде билчип, дузалажыр дээр болгай. Дайын үезинде бистиң Тывага кээп тургулаан ССРЭ чазааның төлээлери сураглыг большевик Бадаев база өскелерниң-даа чугаалары биске уттундурбас.

Улуг назылыг кижи болгаш дарлалды, ядыы түреңги чорукту көргеи кижи-дир мен. ССРЭ биле Тываның салымчолу кады дээрзин ыяк билип, ол чылдарда баштай арбан, ооң соонда суму даргазынга, адак соонда сумунуң пам комитединиң секретарынга ажылдаан турган, ол дээш билир шаам-биле суртаалдан-даа чордум.

Тиилелгениң хүнүн — Май 9-ту утказанывыс база дыка солун. Ол хүн кожуун төвүнге митинг болган. Аңаа суму даргалары, сумунуң пам комитединиң секретарылары, активчилер, фронтуга хөй дузаламчы берген эштер: Кеп-Сөөктен Салчак Норбу, Шуйдан Хертек Доржу, Хертек Ак-оол, Байталдан Салчак Авыр-оол, Хөлден Иргит Энеш дээш өске-даа он-он хире араттар келгеи. Кызыл бижиктиг плакаттарны аажок магадап номчуп турдувус. Ону Кызылдан келген самолёт кожуун төвүнүң кырынга-ла чажыпкан. Фашистиг Германия бүрүү-биле дүжүп берген, дайын доозулган дугайын ында бижээн. Чоннуң өөрүшкүүрүн үү дээр: сактырымга аларның катты-хулумзүрүү безин тускай чыыткылыг аварган ышкаш...

Дайын сөөлүүнүң чылдарында колхоз даргалап турган, турисчи поезд-биле маадыршвээ Брестиге чордум. 1941 чылдың июнь 22-де каржы дайзын-биле бир-ле дугаарында сегиржип алганнарның бирээзи ол маадыр черге чорааш, экскурсия тайылбырлакчызының чугаазын бирдеи-бирээ чокка дыңнап турдум. Чугаа арызында ынаар-ла бир черден, турасказдар аразындан, автоматтарның даштаашкыны дыңналып келир чорду. Ону ынчаар таарыштырып каан. Дайынның чаңгызы ол. Ол хоорайга Совет Эвилелиниң янзы-бүрү нацияларының төлээлери тулчуп турганын биске тайылбырлаан. Шиитпирлиг салыышкынны совет улустуң киргеи тиилелге делегей ареназында кайгамчык улуг өскерлиишкинге чедирген, күштериң дензигүүр байдалы тайбыңга, социализмге, депшилгеге ажыктыг кылдыр өскерилген». Шри Ланканың профсөвилелдер федерациязының ында чарлаттынган медеглелинде ынчаар чугаалап турар.

(СЭТА).

МЕРГЕЖИЛДИГ КИЖИ

Ооң күш-ажылчы намдары бо чылгы театр сезонунда эгелээн. Ынчалза-даа ооң алы делегейде билдингир. Ооң уран талантызын магадаан кижилер үүле бистиң чуртувустуң хамаатылары эвес. Аңаа АҚШ-тың, Австрияның, Голландияның, Югославияның балетке ынак көрүүчүлери адыш часкап турган. Ооң дугайында чаңгыс эвес фильмни тырттырган, солун, сеткүүлдерге ооң дугайында бижээн үүлдер эвээш эвес.

Пермьде Операның болгаш балеттиң П. И. Чайковский аттыг үлегерлиг театрның солизи Надежда Павлова аныяк, ол үүле он сес харлаан. Аажок шилгедек, чиик. Ооң топ туг-томаанныы, шыңгызы аажок. Танцылап турда ооң арнынга хүлүмзүрүг чайнай бээр. Ону чазык-чаагай, чугаакыр дивес сен. Шала өөрүксүмээр, бодунуң ажылынга бердинген, мергежилин бедидер дээш бичин-даа соксаш дивес. Башкызы Людмила Сахарова-биле белеткел кичээли эрттирип турда, ооң-биле ужурашкан мен.

— Ажылдың аайы ындыг. Хүнүң-не хөй шактар дургузунда танцылаарыңа белеткенир апаар. Ооң башка хоржок. Бичин-ле сулараш дээр азы шала чалгараксай берзиңде, хөйну чидирер, ону катап тургузар дээш каш дакпыр күженишкинни үндүрер апаар. Ынчалза-даа белеткелдер кичээлинге аажок ынак мен — деп, Надя чугаалаар болду.

Сценада Надяны ооң өске үези-биле дөмейлээри берге. Сценага ол аажок дидим, хостуг, маадырларның аажы-чаның дыка тода, чиик ойнаар. Сактырга, ол үүле сценага ойнаар кылдыр чаяаттынган ышкаш, шынап-ла, танцылаары аңаа аас-кежик.

1972 чылда Пермьниң хореография училищезиниң алдыгы клазының сургуулу Надя Павлова балет артистериниң Бүгү-эвилел конкурузунуң лауреады болган. Ол улуг болуушкун болган. Ындыг аныяк артист ындыг хүндүлүг атты ооң мурнунда чаалап албайн чораан. Ооң үүле чаңгыс чыл эртеңде Надежда Павлова балет артистериниң ийиги делегей конкурузунуң тиилекчизи болуп, Москвада Улуг театрның Улуг шаңнарык (Гран при) чаалап алган.

Ол профессионал артист болбайн чорда-ла ону алдар бүргээн. Хөлүн эрттир эрте келген алдарны бадыткаары берге болбайн аан...

Училищезин эрткен чылын доосказ, Павлова Пермьде театрга ажылдап киргеи. Баштайгы сезон, баштайгы рольдар. Бо сезонда ол үш рольду күүседип турар. Ол болза Прокофьевтиң «Ромео биле Джульеттазындан» Джульеттаның, Минкустуң «Дон Киходундан» Китриниң рольдары болгаш Аланың «Жизель» деп балединде кол роль-дур.

Китриниң ролюнга танцылап турган дыка-ла хөй артистерни көргеи мен. Ынчалзадаа Надя ышкаш ындыг аныяк артист ол рольга танцылааның көрбээн мен. Күүседикчи чалыы-даа болза, ол рольду тергиин-не күүседип турар. Китриниң орлан, өдечара, либреттода айытканын ёзугаар инакшыл дээш мунгагдап-мунчулуп турар кижи кылдыр-даа ойнаар боор-ла үүе. Павлова ындыг эвес. Ооң Китризи аныяк баш таарыкызыыга ынак, ол аңаа база ынак деп билир. Ол хөлчок аас-кежиктиг. Бай кижи кудалап турза-даа, адазы ону аңаа бээр дээш кызыдып турза-даа, Китри ынак кижизи-биле кады болур дээрзинге бүзүреллиг. Китриге ынакшыры дээрге чурттаары ол. Ол чамдыкта опчоктанып, улуг улустуң аажы-чаңы дээш шала мунгараксай-даа берзе, черле аас-кежиктинге бүзүрээр, ынчангаш ол бо-ла хүлүмзүрүй бээр.

Балет көргүзүү чоруп турда адыш часкаашкыннары болганчок болу бээр. Көрүкчүлер артистиң уран мергежилдиин ынчаар демдеглээр. А театрдан чоруй барган көрүкчү бүдүн шинин бүрүнү-биле сайгарып, эң онзагай үүлдерни сагыжынга арттырып алыр. Бир эвес артист онза талантылыг, овур-хевирни бодунуң билип турарын ёзугаар бүрүнү-биле көрүкчүге чедирер болза, шынап-ла, ооң чедишкиниг ойнааны ол. Надежда Павлова ынчаар ойнап турар.

Павлова Джульеттаның ролюнга көстүп кел салы-ла кандыг-ла-бир трагедияның аянын ойнап четтигиптер. Ол аажок бодамчалыг. Канчаарыл? Ол айтырыг артистиң карааңда, холдарының шимчээшкининде, танцызында сиңиккен.

«Ромео биле Джульеттаны» Пермьге Опера болгаш балет театрының кол балетмейстери Николай Боярчиков тургускан. Көргүзүүнүң шинелдезинге ол эрги италя гравюраларны, нуруктарны, скульптураларны ажыглаан. Чамдык көргүзүүлерде орган ойнап турар. Ол дыка оңза аянны киирген. Эрте-бурунгу рим театрга хорнуң ырлаары ышкаш, орган база көргүзүүгде болуушкуннарны улам тода болдуруп турар. Бо оңза уран шиңде Павлова ролюн хөлчок ханы болап тургускан. Берге көргүзүүлерни ол аажок ханы уткабиле ойнап турар. Ылаңгыя балеттиң төнчүзү нарын. Өлүмче ол биче-даа чайгылыышкын өөкка чоруптар.

База бир роль. Жизель. Кежик-чолдуг Китриден болгаш Джульеттадан бо рольда хөй үүлдер алдынган. Ынчалзадаа мурнунда ойнап каапкан үүлдерни артист катаптаайл турар. Ол бир янзы кижиниң аажы-чаңын, салымын ойнап турар. Альберт өскерли бээр. Ол аңаа аажок улуг согуушкун. Жизельдиң албыстай бээриниң көргүзүү делегейниң хореография классказында эң нарын үүл. Аныяк балериналарга ол улуг шылгалда. Надя Павлованың башкылары, безин ол рольду ойнаары аңаа шала эрте эвес ирги бе деп бодап турганнар. Аныяк артист ол бергеи ажып ыдаан. Чоокта чаа Павлова ол рольду Улуг театрга ойнаан. Ол шин балет уран үүлүнүң ёзулуг байырлалы болган.

Надежда Павлова, шынаплa, ховар талант. Ынчалзадаа бодунуң оруун ол чаа-ла эгелээн. Ол ам-даа хөй ажыдыышкыннарны бодунга кылыр. Мергежилин улам бедидер. Ынчаар ол ажылдап-даа турар. Чедишкининге ол менээргенмес чаагай чаңчылдыг. «Куулуг хөлдүң» кол ролюн күүсеир үези ам-даа келбээн деп ол санап турар:

— Бир эвес балерина Олетта-Одилияны танцылап шыдаптар болза, ол өске-даа рольдарны чедишкиниг күүседип болур. Мен амдыызында ол рольга ойнап шыдавас хире мен... Болунга негелде ол хире турда, артистен хөйну мапап болур.

Ам Павлова Чайковскийниң «Улуп чыдар даңгыназында» Аврораны танцылаарынга белеткенип турар.

Валерий САНКОВ,
ПМА-ның корреспондентизи.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

● БАКУ. Эрткен чылын «Ени муган» колхозка культура-амыдырал тудуунга барык чартык миллион рубльди чарыгдаан. Ол ажыл-агыйның ишчилериниң чурттап турар Чуханлы, Пархахалач дээш оон-даа өске суурларында школа, эмиелге, фельдшер-акушер салбыры, столовая, амыдырал хандырылга комбинады, автоматтыг телефон станциязы ажыглалда кирген. Ында он-он километр орукту кылган, ол Чуханлы көдээ Совединиң чурттакчылыг черлерин шуптузун холбаштырып турар апарган.

* * *

● НАЛЬЧИК. Кабардин-Балкарияның найысылалында амыдырал хандырылга бажыңы ажыттынган. Ол — Соңгу Кавказта эң улуг дээн амыдырал хандырылга бажыңы болур. Ол беш каът бажыңга баргаш, идик-хепти чагып, мебельди чазадып, чурукка тырттырып азы шакты, телевизорну-даа септеп ап болур. Аңаа чыл санындала бир миллион рубльдиң ачыдузазын көргүзүп шыдаар.

(СЭТА-ның корр.).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН ЭШ ХУУЗУНУҢ ЁЗУЗУ-БИЛЕ

БЕЛГРАД. (СЭТА). СӨКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министри Д. С. Полянский апрель 28-те ЮКЭ ТК-ның Президиумунуң Күүсекчи Комитединиң секретары С. Доланцбиле ужурашкан. Совет Эвилелиниң болгаш Югославияның улустарының фашизмни ашкан тиилелгеге ниити салыышкыны совет-югослав найыралды улам быжыглаарынга улуг ужурдузалыг боор турарын түректиң ханызындан, эш хуунуң ёзузу-биле болган беседа үезинде сеткил ханыышкын-биле демдеглээн.

* * *

БЕЛГРАД. (СЭТА). Үнүштерниң карантининиң болгаш камгалалының талазы-биле кады ажылдажылга дугайында ССРЭ биле ЮСФР-ниң чазактарының аразында конвенцияга, ветеринария талазы-биле кады ажылдажылга дугайында конвенцияга, а ол ышкаш 1975 чылда көдээ ажыл-агый талазы-биле эртем-техниктиг кады ажылдажылга дугайында протоколга Белградка ат салган. Ол документилерге боттарының чурттарының чазактарының даасканы ёзугаар ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министри Д. С. Полянский биле ЮСФР-ниң көдээ ажыл-агый талазыбиле эвилел комитединиң даргазы И. Куштрак олар ат салганнар.

СОВЕТ УЛУСТУҢ МААДЫРЛЫГ ЧОРУУ

Фашизмни ашкан тиилелгеде шиитпирлиг роль Совет Эвилелинге онаажып турар. Совет улустуң маадырлыг чоруун бүгү делегейниң ажылчы чоннары магадап турар! Фашизмни ажып тиилээн совет улустуң кайгамчыктыг эрес-маадыр шылгаралының 30 чылының бүдүүзү бо хүннерде ындыг өстер бистиң бүгү планетавыста диңмиреп турар.

ЛОЗАННА. «Европаның улустарының салым-чолу Совет Эвилелинин, Совет Армияның ачызында фашизмден камгалаттынган. Улуг Ленинниң чуртунуң күжениишкиннериниң ачызында антигитлержи коалицияның төөгүлүг тиилелгези чедип алдынган» деп, гитлерлиг Германияны ашкан Тиилелгениң үжен чылына холбаштыр хоорайның хөй-ниитизинин чыылдырган хуралынга чүве чугаалап тура, «Швейцария—ССРЭ» ниитилелдиң президентизи Арман Форель медеглээн.

Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынче болгаш тайбыңны быжыглаарынче угландыр Совет Эвилелинин чорудуп турар политиказынга ол байыр чедирген.

ДАККА. Гитлерлиг фашизмни совет улустуң чылча шапкан чоруу кижи төрелгетен герман фашизмни чылча шапканының 30 чылын онза чугула ужурдузалыг болуушкун кылдыр демдеглеп байырлаарынга белеткенип турар. Шиитпирлиг салыышкынны совет улустуң киргеи тиилелге делегей ареназында кайгамчык улуг өскерлиишкинге чедирген, күштериң дензигүүр байдалы тайбыңга, социализмге, депшилгеге ажыктыг кылдыр өскерилген». Шри Ланканың профсөвилелдер федерациязының ында чарлаттынган медеглелинде ынчаар чугаалап турар.

(СЭТА).

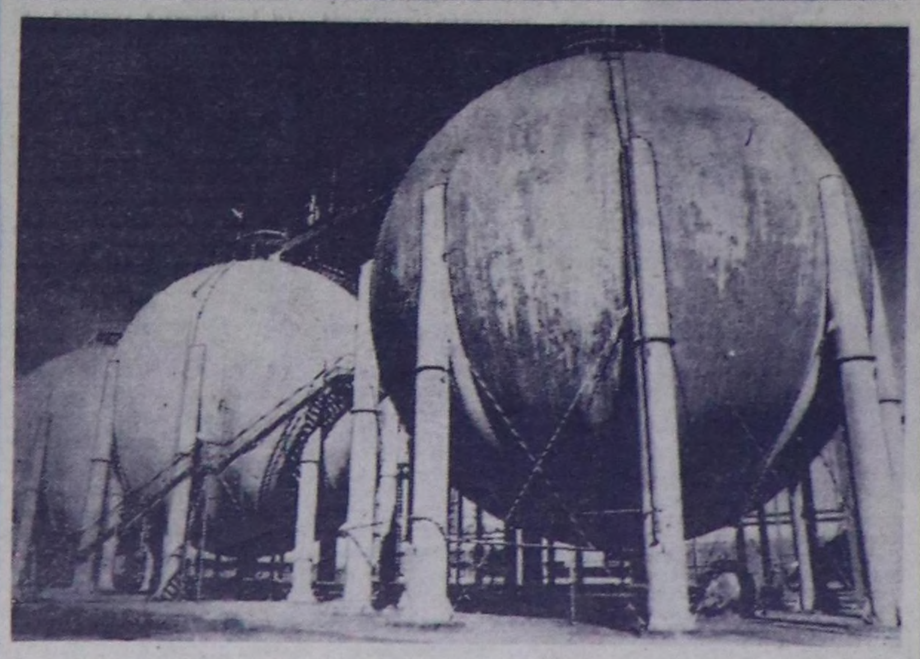

Польша Улус Республиканың азот комбинадының техниктиг дерилгезин Совет Эвилелиниң дузазы-биле тургускан. Азот чемишчидилгезин бүдүрүп үндүреринин кол газын Совет Эвилеля хандырып турар. Ону Совет Украинадан дамчыдып турар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Мурнуу Вьетнамда байдал

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сайгон ёзузунуң бүрүн саңдарап калган шерин улустуң тура халыышкыны өөскүп үнгениниң соонда ийи можу төөтерин ам база каапкаш барган. Национал хосталганың күштери Сайгоннуң чөөн талазында 30 км черде Лонгтхань хоорайны болгаш Сайгоннуң мурнуу-чөөн талазында 56 км черде Бариа хоорайны тулчуушкун-даа чокка эгелеп алган. Омар Сайгон ёзузунуң холунда арткан кара чаңгыс далай порту—Бунгтауну Сайгон-биле харылзаштырып турар чазаглыг орукту үзе киргеннер.

Даштыкы корреспондентилерниң дыңнадыгларын ёзугаар алырга, Сайгонда чагырыкчы бөлүктериң эвлечлиг солчуушкуннары болган. Диктатор Тхиеуну ң дүшкениниң соонда «президент» болу бергеш үүле чаңгыс неделя болган Чан Ван Хыонгтуң орнунга Сайгон администрациялың баштыңы албаны генерал Зыонг Ван Минь апрель 28-те эгелеп алган.

«Сенат даргазы» Чан Ван Лам Сайгон ёзузу дайынга шуутла аштырган деп, апрель 28-те медеглээн. Дайынны канчаардаа уламчылаан дүжүк чок-тур, аштырганывысты хүлээп көрүп тур бис деп, ол чугаалаан.

Чаа «президент» даңгыраан хүлээп алганының соон дарый дораан-на Сайгоннуң ВС деп хыдыкчы бомбардировщиги найысылаалдың Таншоннят дээр аэродромунче элээн каш бомбалар октапкан болгаш президент ордузун боблаан соонда Сайгонда дүвүрел, девидээшкин мырыңай келерен барган. Аэродромда ок-чемзектер складтарында болган частыышкынларның түңнелинде дыка хөй самолёттар узуткаттырган болгаш үрелген. Частыышкыннардан бүгү хоорай дүвүреп үнген. Сайгоннуң коргун сүртээн солдаттары президент ордузунуң чоогунга болгаш хоорай төвүнге хей-ле хөй катап даштаашкыннар кылган. Дүмбей карааңгыда бот-боттарынче даңчылар, гранатометтар, артиллерия боолары-биле аткылажып турган.

АМСТЕРДАМ. (СЭТА). Делегейниң 26 чурттарының болгаш дыка хөй делегей организацияларының төлээлекчилериниң киржилгези-биле аңаа Вьетнам талазы-биле болган делегей конференциязы Индий Кыдаттың улустарының тайбың, хамаарышлас чорук болгаш хосталга дээш демиселин бүрүн деткээнин илергейлеп турар декларацияны хүлээп алган.

Конференцияның киржикчилери араатанзыг чаа чепсекти — тыныш бачыдадыр бомбаларны Сайгоннуң шериглериниң ажыглаанынга улуглаганын медеглээн.

Венада чугаалажыышкыннар

ВЕНА (СЭТА). Киприк грек общиназының төлээлекчизи Г. Клиридис биле турк общинаның төлээлекчизи Р. Денкдаштың аразында чугаалажыышкыннар ында апрель 28-те эгелээн. Ол чугаалажыышкыннар КНО-нуң Чиңгине секретары К. Вальдхаймның киржилгези-биле бооп турар болгаш Киор айтырыын политика талазы-биле таарыштыр шиитпирлээр аргалар дугайында санал-оналдар солчур соруулгалыг.

Венада ужуражыышкын КНО-нуң Айыыл чок чорук чөвүлелиниң резолюциязы-биле дүүштүр чоруттунун турар.

Венага челип келгеш К. Вальдхаймның медеглээнибиле ап көөрге, Киприк нарын айтырыг чугаалажыышкыннарның чаңгыс неделязының дургузунда шиитпирлеттине берип шыдавас. Ынчалзадаа ону шиитпирлээринге «баштайгы базымнар кылдыгган туруп болур» деп, ол онзалап айыткан.

«Кажан-даа ындыг болбазын!»

ДАХАУ. (СЭТА-ның корр.). «Кажан-даа ындыг болбазын!»—Бир дугаар нацисчи ол концлагерге хоругдаттырып чораан кижилериң фашизмни ашкан Тиилелгениң 30 чылынга холбаштыр аңаа болган ужуражыышкыны ындыг лозун-биле бооп эрткен. 18 чурттарның төлээлекчилери — муң ажыг кижи, ооң иштинде дайын хоочуннарының Совет комитединиң делегациязы аңаа киришкен. Ону Дахауга хоруттурун чораанларның 25 күрүчин каттыштырып турар Делегей комитеди организастаан.

Митингиге үүе чугаалааш, Комитеттиң Чиңгине секретары Ж. Вальрефтин (Бельгия) медеглээни болза, Европаның улустарынга фашизмниң таварыштырып турган өлүмнерин болгаш хилинчек-човуланарын уттуп болбас. Тайбың болгаш улустарның хосталгазы дээш демиселге каттыжарынче ол чылганнарны кыйгырган.

Ужуражыышкынның киржикчилери ооң соонда Дахауга хилинчектедип өлгеннериниң турасказалының чанынга веок салган.

Ооң мурнунда хүн нацизм үезинде истедип сүрдүрүп турган кижилер каттыжыышкынының — антифашистер эвилелиниң бавар комитединиң организастааны байырлыг хурал Мюнхенге болган. Аңаа даштыкы делегациялар, ооң иштинде дайын хоочуннарының Совет комитединиң делегациязы база киришкен.

ДАЙЫННЫҢ ТӨНГЕНИ

1945 чылдың май сес. Кижи төрелгетен ол хүн хостуу-биле тынышкан. Гитлержи Германия дүжүп берген.

Дайын төнген.

Тиилелге. Бо сөстерден артык күштүг үү турарыл!

Ол хүнге орук узун болган. Демиселдиң, ханның болгаш тиилелгениң оруу. Чүүү-даа харамнанмаан бис.

Ол хүн бо-ла болгай: Берлинни туваргай ыш бүргээн, Темпельгоф аэродромунуң кырында аяс дээр — самолёттарның көстүп кээрин манап тур бис.

Кончуг улуг аэропорт амгитеатр хевирлиг туруштуг. Бажыңнар өртен, бомбалап каапкан. Бетоннап каан шөлде чуура дүшкен «юнкерсилер», бут аданда — чазылган, соок бомбаларның бузундулары. Демиселдиң шолу ол-ла болгай. Бөгүн маңаа өңнүктер болгаш эвилелчилер тиилеттирген дайзынга негелдени тургузар.

Таптыг-ла 12 шак 50 минута турда, бистиң самолёттарывыс чаңгыс шугум дег дорт, чараш кылдыр дээрже бедий бердилер. Олар аэродром кырынга бир дескингеш, барыын үкче, эвилелчилерниң самолёттарынче уткуштур чорупкан.

Чартык шак эрткенде, Стендаль хоорайның аэродромуундан беш «дуглас» үөн чүкке углай ужупкан. Бистиң шүүргедекчи самолёттарывыс оларны үдеп чораан.

14 шак турда Берлинде Темпельгоф аэродромунга армия генералы Соколовскийге баштаткан Кызыл Шериг-ниң командылал чериниң делегациязы чедип келген. Оңа соонда америк болгаш англи ылгавыр демдектерлиг «дугластар» дээрге көстүп келгилээн.

Эвилелчилерниң экспедиция күштериниң Дээди командылал чериниң делегациязының удуртукчузу ужар үүлдүң кол маршалы сэр Артур В. Теддер, оон соондан Карл Спаатс, адмирал сэр Гарольд Бэрроу, англи болгаш америк шеригниң база флоттуң офицерлери, солунналрның корреспондентилери, операторлар самолёттардан үнүп келген.

Өске самолёттан гитлержи командылал чериниң төлөөлери генерал-фельдмаршал Кейтель баштадыр үнүп турлар. Олар ыыт-дааш чок, мунгаргай. Генерал хептериниде орденнерни, крестилерни кадап алган. Бедик сыныг, арган мага-боттуг Кейтель ыш бүргээн Берлинче ында-хаая көргүлээр-дээ. Кейтель машинага олурган дораан папка ажыткаш, бир-ле документ номчуй берди.

* * *

Ол кезек үениң төөгүге ужур-уткалын кижи бүрүзү билип турган. Салгалдарның салым-чолун тодарадыр чугула болуушкунну кижи бүрүзү манап турган. Сэр Артур Теддер чүве чугаалаан, совет маршалдарга болгаш генералдарга, Кызыл Шериг-ниң дайынчыларынга байыр чедиргеп.

Хүндүлүг таңнылдың начальниги полковник Лебедев ук сөстерни дайынчыларга дамчыткаш:

— Бистиң тиилелгевис дээш —ура!—диген.

Тиилекчилерниң күштүг «уралаашкыны» үрелип бузулган Берлинге диңмиттиг чаңгыланган.

Төлөөлер оон соонда Берлинниң чоогунда Карлхорстиже углапкан. Герман чепсектиг күштериниң чугаажок дүжүп беришкининиң дугайында актыга ат салыры ол.

Шуушкан машиналар герман найысылалдың кудумчуларыбиле эрткен. Тиилекчилерниң Берлин-биле чоруп орары бо.

Хоорайның чурттакчылары кудумчулар белдирлериниде ыыт чок көрүп тургулаар. Тиилекчилерниң соондан дүжүп бөөр дээш чоруп орар, тиилеттирген немец генералдар бар чораанар. Олар ам үүү бодап чорлар ирги? Плац-парадтарын азы бууроашкынныг сөөлгү хүнеринде сактып чорлар ирги бе? Хат хадываан болза сиген бажы үүте шимчээр ийик аан.

Карлхорст бо-ла болгай. Берлин чоогунда бо хоорайжыгаш төөгүде кирген. Гитлержи Германияның хөөрү мында, дайынның төнчүү бо.

Мында бүгү-ле чүве төөгүте хамааржыр. Немец шериг-инженер училищезиниң бо бажыңы, офицерлер столоваязы, ханада совет, америк, англи болгаш француз дөрт тук-даа. Бүлүргей иогаан шекпен-биле шып каан стол-даа...

Совет Эвилелиниң Маршалы Жуков, британ ужар үүлдүң кол маршалы сэр Артур В. Теддер, генерал Спаатс, адмирал сэр Гарольд Бэрроу, генерал Делатр де Тассиньи болгаш совет, америк, англи болгаш француз делегацияларның кежигүннери залга кирип келген.

Төөгүлүг чөвүлел хурал эгелээн. Хурал үр-даа болбаан, сес-даа эвээш болган. Маршал Жуков орус дылга, оон соонда ужар үүлдүң кол маршалы Теддер олар герман командылал чериниң төлөөлеттиргеннери чугаажок дүжүп беришкининиң негелделерин хүлээп алыры-биле чедип келгенин чарлап дыңнаткан.

— Герман дээди командылал чериниң төлөөлерин бөөр чалаптынар—деп, маршал Жуков дежурный офицерге чугаалады.

Немец генералдар залга кирип келген. Генерал фельдмаршал Кейтель мурнунда чор. Ол бодун кызын туттунуп, төлептиг болгаш чоргаар болгуун оралдажып тур.

Оон эн сөөлгү «плац-парады» бо. Кейтельдиң соондан генерал-адмирал фон Фридебург болгаш генерал-полковник Штумпф кирип келген. Олар шуныг хажыызында тускай столга олурупкан.

Маршал Жуков болгаш ужар үүлдүң кол маршалы Теддер чарладылар:

— Чугаажок дүжүп беришкининиң актызын ам бижиир апаар.

Немецтерге оны очулдуруп берген. Кейтель бажын соганнатты.

— Ийе, ийе, дүжүп беришкин.

Кейтель бүзүреттиргеп бижиин көргүскен.

Дүжүп беришкининиң актызының барын, оон-биле танышканын айтырды. Актыны бижиириниге чөпшээрежип турарын база айтырган.

— Ийе, чөпшээрежип турар бис—дел, Кейтель харыылаан.

Ол документилерлиг папказын ажыткаш, чаңгыс каракка кедер шилин кеткеш, актыны бижиириниге белеткени берди. Оны Маршал Жуков доктаадыпкан.

— Бо столга кээп бижиидер —деп, Жуков оожум чугаалады.

Кейтель турган столга чедип келди. Оон арында кызыл долбаннар тыптып келген. Каракта чашталы берилээн. Столга олурупкаш, дүжүп беришкин дугайында актыга ат салган. Ол шупгу экземплярларга ат салган. Ол каш минута дургузунда уламчылаан. Кым-даа ыыттаваан, чүгле кинокамералар дагжаар. Бо залда чаңгыс-даа сеткил тайбың даамчыргай кижи чок, черле ынчаш бүгү кижи төрелгетенде, ылаңгыя Совет Эвилелинде ындыг кижи чок.

Гитлержи шериг машиназы бисче ханныг дайын-биле халдаан. Бистиң хоорайларывысты өртедип, хову-шөлдеривисти таптай базып, совет кижилерни өлүрген, бистиң ажытөлүвүстүн келир үеэзин оорлаар бодаанар.

Ам бо залда гитлержилерни дискек кырында тургузупкан. Тиилекчи бодунуң негелдезин тиилеттиргеннериң мурнунга тургузуп турар-дыр. Кижи төрелгетен черлик аңның чепсээн хураап турар.

Фельдмаршал Кейтель дүжүп беришкин документизинге ат салыпкан. Ол турган долгандыр көрду.

Кейтель хүлүмзүрүүрүн ораладашты, караандан шилин ужулгаш, столунга барып олурар мурнунда фельдмаршал дыңгыыжын столга салып кагды. Дүжүп беришкин дугайында актыга генерал-адмирал фон Фридебург, генерал-полковник Штумпф ат салган.

Кым-даа чүве ыыттаваан. Сөстүң херээ чүү деп. Херек сөстерни Кызыл Шериг болгаш бистиң эвилелчилеривистиң армиялары сөглеп каапкан.

Гитлержилерден ам үүү-даа херек чок. Оон соонда актыга Маршал Жуков, ужар үүлдүң кол маршалы сэр Артур Теддер ат салган. Генерал Спаатс, француз делегацияның төлөөзин Делатр де Тассиньи деречилер бооп аттарын салган.

Немец делегацияның кежигүннери залдан чоруп болур.

Немец генералдар турган залдан — төөгүден чорупкан. Төөгүлүг чөвүлел хуралдың кирживкилери бот-боттарынга байыр чедиришкен. Дайын төнген.

Тиилелге! Кижи төрелгетен бөгүн хостуг тынып болур. Бөгүн пушкалар дагжавастаан.

Б. ГОРБАТОВ,
М. МЕРЖАНОВ.

Берлин, май 9.

1945 чылдың май 9-та «Правдадан».

КАЖАН-ДААА УТТУНМАС

Республиканың А. Пушкин аттыг төп библиотеказының номчулга залынга «Кажан-даа балалбас улуг маадырлыг чорук» деп улуг Тиилелгениң 30 чылынга турааскаатка аас журналының кежээзи эткен. Залды ол кежээниң темазынга дүүштүр «Ие төрээн чурт кыйгырып тур», «Фронтуга чүүүбиле дузалаан сен», «Бүгү куштуг—дайзынны чылча шаварынга» болгаш өске-даа дайын чылдарының плакаттар, тыва эки турачылар дугайында фотодокументилерлиг стендилер-биле каастаан.

— Эң баштайгы тулчуушкунга Москва чоогунга Волоколамск шоссезинге киришкен мен. Дайынның от точкаларын илередир сорулгалыг үш танкылыг мурнуку шугумче халдап кирген бис. Баштай дээрезинде немецтер боолавайн турду. Оңгуларга чедир 200—300 метр артканда боолап-ла эгелеп-дилер. Куякка дегген октар даажыңдан кулак дүүлеп, ыш, доозун-довурактан тыныш тыртылып, карак көзүлбестээр чүве. Танкыларывыстың ийизин үрей адып кагдылар. Дедир аткаарлар дужаал алгаш штабка кээривиске, дайзынның бүгү боо-монгузунуң турар черлерин картага чуруткан. Таныва-зывыс генерал келгеш «Эр хейлер!» деп мактаваш, ыяк чемгергеш, бүдүн дүн-хүн иштинде удудар дугайында дужаал берди. Генералдың адын айтырарывыска Жуков ол болган—деп, бодунуң чугаазын фронтучу Николай Михайлович Суханин эгеледи. Ол Сталинградка, Төп, Белоруссия фронтуларынга тулчуп чораанын, Варшаваны, Гданьскини, Берлинни хосташканын, 1945 чылдың апрель 27-де Берлинге балыглаткаанын немец дивизияларның туктарын октап турар тиилелге парадынга киришкенин кежээниң кирживкилериниге чугаалаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга боттары кирживп, фашистерни чылча шапчып чораанын хадашкан полковник, дайынчы 18 орден, медальдарның эдилекчизи Александр Павлович Бычков, тыва эки турачы, тыва эскадроннуң командириниң дузалакчызы чораан Түлүш Шөмбулович Лама олар чугаалаарга кежээниң кирживкилери улуг сонуургал-биле дыңнаап, өөрүп четтиргенин илередип турган. Тыванын фронтуга, совет улуска дузазының, эки турачыларның тулчуп чораанының дугайын төөгү эртемериниң кандидады Юрий Лудужапович Аранчын чугаалаан. Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүнге хамаарышкан чаа номнар дугайында танылыг-дыңладыгны ном чыыкчызы Николай Хлыпов кылган соонда, дайынчы ырлар, шүлүктер чаңгылаашан. Кежээни номчулга залының ажылдаачылары, номга ынакталр ниитилелиниң Кызыл хоорай организациязы организастап эрттирген.

Бистиң корр.

КОНТРРАЗВЕДЧИКТЕР

Чаа кино

Кинорежиссер Витаутас Жалакявичус сураглыг кижилерниң бирээзи. Оон тургускан «Хосталга деп сөстүң үнези» деп уран-чечен кинофильми 1973 чылда Москвага болуп эткен VIII Бүгү-делегей кинофестивалынга шаңналды алган. Ам ол чогаалчы Владимир Богомоловтуң «Дөртен дөрт чылдың августа» деп романын кино кылдыр тыртыып өгелээн.

Чогаалчының бо романын баштай «Новый мир» журналдың үш номеринге парлаарга, а оон соонда «Молодая гвардия» ном үндүрер чери чүс муң экземплярлыг кылдыр чырыкче парлап үндүрерге, чүгле дүрт дээн.

Номчукчулар ол романны чүте ынчаар сонуургаанын? Азы ол улуг номда Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында дайзынның шивишкиннеринге улур эрес-дидим ажылдан турган совет шериг разведчиктериниң дугайында бир-ле дугаар бижип көргүскен болгаш ындыг болган бе?

Чугаажок, ол черле ындыг болган, чүте дээрге бистиң литератураныска ол айтырыгга хамаарыштыр бир дугаар бижиттинген чогаал-ла болгай. Ынчалза-даа мында кол чүве болза, «Дөртен дөрт чылдың августа» деп роман дайын чылдарында фронтуның совет шериг разведказының дайзынның кажар болгаш кара сагыштыг шивишкининиң бүгү талалыг ажылынга удур маадырлыг, өлүм чок демиселин шыныг база талантылыг бижип көргүскени болур.

Романның маадырлары кижизиг аажы-чаңы, бодунуң Төрээн чуртунга изиг ынакшылы-биле ылгалып турар. Чогаалды номчаан кижи бүрүзү совет разведчиктериниң эрес-дидимин, «Неман» деп аттыг операцияны дайзынның шивишкиннеринге удур чорудуп турган, каржы-дошкун, өлүмнүг сегиржип алыышкынга таваржып турганын көрүп, оларның-биле кады боттары сагыш човаан, дайзынны көөр хөөн чок чоруун көргүзүп эртер. Ынчап Совет Армия дайзынга удур өлүмнүг согунгу таварыштырарынга белеткениң турда, фашистерниң шивишкин бөлүү чажыт байдал-биле хөделип, ол шавар халдаашкынга моондак таварыштырар сорулга-биле ажылдап кирген. Ынчаарга совет разведчиктер «Неман» деп операцияны чорудуп, дайзынның шивишкиннеринге удур шынгыы ажылды чорудуп кирген.

— Мен ол теманы багай эвес билир мен—деп, Витаутас Жалакявичус чугаалап турар.— Чүге дээрге эң баштай мен литов националистерни сойгалап көргүскен «Кым-даа өлүрүн күзевээн» деп кинону тургускан болгай мен. Ол ышкаш мен бодум «Дөртен дөрт чылдың августа» деп романның болуушкуннарының болуп турган черинге чурттап турган мен. Ынчан бичии оолчугаш турганым шыныг. Ынчалза-даа кижи бичиизинде көрген чүвезин черле утпас ышкажыгай. Ол көргүнчүг чылдарны мен черле утпас мен. «Мосфильм» студиязы ол кинону тургузары-биле менээ даалганы бергенинге улуу-биле чоргаарланып турар мен. Ол мээн чогаадыкчы ажылымның планында кирбейн турганы шыныг. «Хосталга деп сөстүң үнези» деп Латин Америка чурттарының улустарының хосталга дээш демиселинге тураскаатка кинонун соонда Сальвадор Альендеге тураскаатка кинону тургузар деп планнап алгаш турдум. «Дөртен дөрт чылдың августа» деп чогаалды кино кылдыр тургузарын билбейн турганым ол, ынчалза-даа фашизм-биле демиселди көргүзери дег өөрүшкү, чоргаарал кайын турар.

«Дөртен дөрт чылдың августа» деп романны кино кылдыр тургузары эң нарын болгаш берге айтырыгларның бирээзи. Ол дээрге эң чажыт, каракка көзүлбес айтырыгны көрүкчүге тода база шын кылдыр көргүзери-дир. Романның болуушкуннарында даштыкы көргүзүглер барык чок. Ында каракка көзүлбес өжээнниг, өлүмнүг ажыл чоруп турар.

Фильмниң маадырларының бирээзи мынчаар чугаалап турар:

«Контрразведка дээрге — кижи магадап ханмас черлербиле селгүүстээшкин эвес, рестораннарга тааланчыг музыка дыннап, танцылап, ойнап турары эвес. Ынчаар көргүзүп турар фильмнер база бар харын. Чүге дээрге оларның болуушкуннарының зайы ындыг. Ынчаарга шериг разведка база контрразведка — ол дээрге эң айыылдыг болгаш улуг ажыл-дыр».

Ынчалзажок романның маадырлары Төрээн чуртунга шынчы бердинген, күш-ажыл дээш карак кызыл кижилер, олар кажан-даа, кандыг-даа байдалга таварышкаш, боттарының хүлээлгезин кончуг эки билирлер. Ынчангаш олар кандыг-даа кадыг-берге үүлдерни көрүп турган, боттарының хүлээлгезин шынчызыбиле күүседип турар.

Чогаалчы Богомолов бүгү номчукчуларга билдингир 12 харлыг разведчик оолдун дугайында «Иван» деп тоожуну база «Баштайгы ынакшыл», «Зося» деп чогаалдарны бижээн. Ынчалза-даа ол чогаалдарда дайынның херек кырында болуушкуннары болбайын турар, ону чогаалчы ниити фонга көргүскен.

Ол номнар база тускай кинолар болгулаан.

1941 чылда Богомолов чүгле 16 харлыг оол турган. Ынчан ол дораан-на дайынче эки тура-биле чорупкан.

Ол Москва чанындан эгелеп тулчуп киргеш, Берлинге барып четкен. Ол шак ынчаар Берлинге армия разведчиги капитан шериг аттыг барып четкен.

Чогаалчының дайынчы оруу орден-хавыалар-биле демделеттинген. Ол чаңгыс эвес удаа аар балыглаган.

Елена КОРЕНЕВСКАЯ.

ЭРЕС-ДИДИМ ЧОРУУ ДЭЭШ

Анатолий Спирин 8 классты чедиишкинниг доскаш, Кызылдың № 4 профессионал-техниктиг училищезинің электри каңнакчылар белеткээр салбырынче өөренип кирген. Ону чедиишкинниг доскаш, бажың таваа салыр тудуг эргелелиннге баштайгы күш-ажылчы оруун эгелээн. Анаа бир чыл хире ажылдааның соонда ону Совет Армияга шериг албанын эрттирери-биле Кызыл хоорайның шериг комиссариады кыйгырткан.

1972 чылдың күзүнүнде Анатолий Спирин Забайкальениң шериг округунга Төрээн чуртунуң мурнунга дайынчы хүлээлгезин күүседип кирипкен.

Анатолий дайынчы болгаш политиктиг белеткелге эки таладарын көргүскеш, аалынче чангаш кээр шөлээни алгаш, төрээн Тывазынче хапкан. Кызылга келгеш, танызы Наташа-биле өгленип, кудазын эрттиргеш, шериг хүлээлгезин уламчылаар дээш кезээнче чорупкан.

Бир дыштаныр хүнде Анатолийниң шериг эрттирип турган кезээниң солдаттары хоорайның хөгжүм-шин театрынга шин көрүп келген. Оларның аразынга Спирин база чораан. Чапсар үезинде Анатолий Спирин эштери-биле театрның даштынга үнүп келгеш, хөөрежип турда, хенертен «Дузалажып көрүнер» деп херээжеи кижиниң өткүт, чидиг үнү кудумчуда дыңналган. Олар бичии-даа боданмайн ол угже халчыпканнар.

Спирин өске эштерин мурнай халып чеде бээрге, ийи оол бижектер тудуп алган бир кижиже халдаан турган. «Соксаңар, оваартыныңар, хамаатылар» деп Спирин чугаалаарга, хулиганнар олче халый берген, бирээзи Спиринни бижектээш, дезип бар чыдыра, оларны өске эш-өөрү тудуп алган. Спиринни эмчиже апар чыдыра, ол орукка чок апарган...

Шериг албаны эрттирип турган үезинде маадырлыг чоруу дээш ССРЭ-ниң Камгалал министриниң дужаалын ёзугаар «Шериг херээниң тергинин» деп медальдың бирги чергезибиле Анатолий Спиринни (мөчээн соонда) шаңнаан. Ону тыпсырынга тураскаатка митинг Кызыл хоорайның шериг комиссариадынга болган.

Забайкальениң шериг округундан подполковник Михаил Зубков «Шериг херээниң тергинин» деп медальдың бирги чергезин Анатолийниң ада-незинге тывыскан.

ЧУРУКТА: ол медаль.

САМБО МАРГЫЛДААЗЫ

Спорт

Самбо хүрешке Тыва АССР-ниң команда болгаш хууда бирги чери дээш маргылдаазы эткен дыштаныр хүннерде Кызылга болуп эткен. Аңаа «Спартак», «Урожай», «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелдери, «Динамо» спорт ниитилели киришкен. Ол командаларның киржикчилериниң аразында самбога ССРЭ-ниң спорт мастерлери Юрий Монгуш, Евгений Маргиев, Сергей Ташковский болгаш спорт мастериге чели кандидаттар бар болган.

Ийи хүн үргулчулеп келген маргылдааның түңнелинде «Динамо» спорт ниитилелиниң самбистери команда талазы-биле бирги черни алгаш, республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң шилчир кубогу, бирги чергениң диплому-биле шаңнаткан. «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң мөгелери ийги. «Урожайның» спортчулары үшкү черлерни эзлээннер.

Спорт мастериге кандидат Алексей Сандан эң чиик деңзиге хүрешкеш, чаңгыс-даа кижиге октатпайн республика чемпиону болган. «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң төлөөзи мастерге кандидат Игорь Баштак-оол болуп эткен маргылдаага эң чараш хүрежип, бодунуң удурланыкчыларын чиигі-биле октап, арыг тиилелгелерни чедип ап турган, 52 килограммга тиилээн.

57 килограммга бирги чер дээш хүреш спорт мастериге кандидат Михаил Оюн биле бирги разрядчы Оюн-оол Ондарның аразынга болган. Түңнелинде Оюн-оол удурланыкчызын сан талазы-биле ашкаш, чемпионнаан. Ук маргылдаага хууда киришкеп, Красноярскиниң башкы институдунуң студентизи Владимир Хертек 62 кг. бирги черни алган. «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң мөгелери Александр Монгуш 68 килограммга, спорт мастериге кандидат Өлзей-оол Оржак 74 килограммга бирги черлерни алганнар.

«Динамо» спорт ниитилелиниң мөгези, самбога ССРЭ-ниң спорт мастери Евгений Маргиев 82 килограммга, «Урожайның» самбизи Кара-оол Шагдыр 90 килограммга чедир, республиканың хоочун мөгези Данил Оржак 100 килограммга чедир, самбога ССРЭ-ниң спорт мастери Сергей Ташковский 100 килограммдан өрү деңзиге самбога республиканың 1975 чылда чемпионнары деп бедик атка төлептиг болганнар.

Самбо хүрешке республиканың бирги чери дээш маргылдаа моон-биле ам ийи чыл болуп турары ол. Эрткен чылгы маргылдаага бодаарга бо чылын аңаа дыка хөй мөгелер хирживп, самбо хүрештиң парын арганларын багай эвес шиңгээдип ап турар деп чүве хүреш үезинде илдең болган. Ынчалза-даа ук маргылдаага киришкен мөгелериниң хөй кезии чүгле тура хүрежип, тыва хүрештиң аргаларын колдалы ажыглап турган.

Самбоның өске хүрештерден бир онзагай болгаш ылгалдыг чүвези хевис кырынга хүрежип тургаш, холдарның, боттарының чүстерин долгаары болур. Ол аргалар самбоның эң кол черин эзлеп турар. Бистиң мөгелеривис ындыг аргаларны ам-даа эки билбес, ону хүреш үезинде ажыглап шыдавайн турары ук маргылдаадан илерээн. Ынчангаш самбо хүрештиң тренерлери, хөй-ниитиин тренерлер, мөгелер шак ындыг четпестерже чогуур кичээнгейин салып, оон түңнел үндүрери хүзенчаг.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: маргылдаа үезинде.

ПАРЛАЛГАДАН ҮНГЕН

Тыванның ном үндүрер чери «РСФСР-ниң Конституциязы» (Үнделин хоойлузу), «РСФСР-ниң Дээди Севединге соңгулда дугайында Дүрүм» деп номнарны тыва дылга, «Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге соңгулда дугайында Дүрүм» деп номну орус, тыва дылдарга парлап үндүрген. Оларның кайызы-даа 1000 тиражтыг.

«Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, колээ болгаш суур Советтериниге соңгулда дугайында Дүрүм» деп номну орус, тыва дылдарга кайызы-даа 2500 тиражтыг кылдыр парлап үндүрген. Ол номнар ном садыгларында кирген.

К. ЮРЬЕВ.

Богун Тувинская правда

● «1975: Беш чылдың доозукчу чылы». Республиканың чер болгашындан келген материалдар.

● Дээрелериңдаа дээрелеринге—идегел». Республикада ажылчы чоннарның соңгулда мурнунуң хуралдары.

● «Бедик-Хавак дөргүнүнде чаа тудуглар». Чаа Чаа-Холдун тудуунуң дугайында Г. Неволиниң корреспонденциязы.

● Тайбыңның болгаш аскежиниң хоорайы—Москва». Будун арын.

● «Кочетовчулар мурнунче үнүпкен». В. Кармановтуң түүлү.

БАЙЫРЛАЛ ХҮННЕРИНДЕ КАЯА, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

МАЙ 1-ДЕ

Май 1-те тураскаатка хоорайның ажылчы чоннарының демонстрациязы 10 шакта эгелээр.

Культураның болгаш дыштаныл-ганың Гастелло аттыг парыгының чайгы сезону 12 шакта ажыттынар.

«Хүреш» стадионга хоорайның бирги чери дээш ча адарының маргылдаазы 12 шакта, «Шын» солунуң шаңналы дээш тыва хүреш 14 шакта эгелээр. «Совет Тыванның 5 чылы» стадионга футболга «Спартак»—«Стрелок» командаларының эң хуу ужуражылгазы 16 шакта болур.

Ногаан театрга башкы училищезинин бот-тывынгыр уран үүл коллективиниң концерти 14 шакта эгелээр. Танцы шөлү 20 шактан эгелеп ажылдаар.

«Геолог», «Енисей» Культура бажыңнарынга делегейниң ажылчы чоннарының эп-сетки каттыштырылгазының хүүү — Май 1-те тураскаатка байырлал концерттер 20 шакта эгелээр.

МАЙ 2-ДЕ

«Хүреш» стадионга хоорайның бирги чери дээш ча адарының, парктың болгаш № 15 школаның спорт шөлдеринге күш-культура коллективтериниң аразынга баскетбол, «Хүреш» стадионунуң шаңналы дээш волейбол маргылдаалары 10 шакта болур. Шыдыраа клувунга шыдыраанга дүрген ойнаарының маргылдаазы 11 шакта эгелээр.

Ногаан театрга 16 шакта шериг кезээниң бот-тывынгыр уран үүл коллективиниң концерти болур. Хөгжүм-шин театрынга «Чырык черге чурттадга дээш» деп театржыткан көргүзүү 18 шакта эгелээр.

«Геолог», «Енисей» Культура бажыңнарынга аныяктарның дыштанылга кежээлери 20 шакта болур.

МАЙ 3-ТЕ

Паркка хоорайның бирги чери дээш күш-культура коллективтериниң аразынга баг кагарының, «Хүреш» стадионунга оолдарның футбол командаларының маргылдаазы 10 шакта эгелээр. «Совет Тыванның 5 чылы» стадионга күш-культура коллективтериниң аразынга чиик атлетиканың эстафетазы 11 шакта болур.

Хөгжүм-шин театрынга К. Кудажының «Он бир» деп шинзи 18 шакта эгелээр.

«Енисей», «Геолог» Культура бажыңнарынга дыштанылга кежээлери 20 шакта болур.

МАЙ 4-ТЕ

Хөгжүм-шин театрынга А. Коломиецтиң «Ак-көк ивилер» деп шинзи 19.30 шакта эгелээр.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

Телевидение

АПРЕЛЬ 30-ДЕ

МОСКВАДАН

9.00—Дамчыдылгалар программазы.
9.05—Тиилелгениң 30 чылынга. «Уттундурбас ыдык дайын». Хой сериялыг документалдыг телефильминиң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы — «Оттуг чалдар».

КЫЗЫЛДАН

10.05—Документалдыг фильмнер программазы: 1. «Чоннуң оглу». 2. «Аныяктар чыскаалыр тур».
11.25—Мультфильм.

МОСКВАДАН

11.50—Медээлер.
12.00—Ургуларга фильм. «Тимур болгаш оон командазы». Уран-чечен фильм.
13.15—Совет ырлар концерти. Өңнүг.
13.30—«Төрээн чурт — Май мурнуунда». Бүгү-эвилелден репортаж. Өңнүг.
14.00—«Кружилиха». Телешиниң баштайгы көргүзүү. Өңнүг.
16.25—ССРЭ-ниң улустарының танцыларының Күрүвеиң улегерлиг улус-чу ансамблиниң концерти. Уран үүл удуртукчузу— И. Моисеев.
17.30—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.20—«Белоруссияга ужуражылгалар». Беседа.
18.35—Телемедээлер.
18.45—Чарлалдар, реклама.
18.50—Мультфильм.
19.00—«Тайбың! Күш-ажыл! Май!»

МОСКВАДАН

19.55—«Делегейге тайбың дээш». Чехословакиянның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары эш Г. Гусактың чугаазы. Өңнүг.
20.25—«Кружилиха». Телешиниң баштайгы көргүзүү. Өңнүг.
22.50—23.00—Чапсар.
23.00—«Ye». Информастыг программа.
23.30—01.15—Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак» — «Динамо» (Москва). Өңнүг.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Кинотеатрларда

АПРЕЛЬ 30-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Сезонуң хагдыныганы» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночыныды № 48» 9.20, «Оолду капитан дижир турган» 10.50, 16.45, «Протазанов» 15.00 «Герцог Боб» 12.40, 18.40, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бороро аймактың чажыды» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Байырлыг, фараоннар!» 15.00, 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 31-75, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, кедээ ажылагый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 23-54, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузуг килдизинин 20-60, корректорларының 27-41, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТИРАЖЫ 16.560. Чагыг № 154.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—00377